

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Současné trendy ve vývoji populace v zemích EU

Contemporary Trends in the Population Development of the EU countries

Student: Martina Ptáčková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Eva Kovářová

Ostrava 2010

Zadání bakalářské práce

Student: **Martina Ptáčková**
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6210R004 Eurospráva
Specializace: 00 Eurospráva
Téma: **Současné trendy ve vývoji populace v zemích EU**
Contemporary Trends in the Population Development of the EU Countries

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teoretická východiska demografie
3. Populační trendy v zemích EU
4. Analýza demografického vývoje v ČR a srovnání s EU
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

JENÍČEK, V.; FOLTÝN, J. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.

ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia, 1997. 352 s. ISBN 80-85963-43-4.

VALLIN, J. *Světové obyvatelstvo*. Přel. V. Hübner. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 148 s. ISBN 80-200-0437-8.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Eva Kovářová**

Datum zadání: 20.11.2009

Datum odevzdání: 07.05.2010

doc. Ing. Karel Skokan, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

PROHLÁŠENÍ

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně. Přílohy č. 6 a 8 dané mi k dispozici, jsem samostatně doplnila.

V Ostravě dne 7.5.2010

.....

Martina Ptáčková

Obsah

1	Úvod	3
2	Teoretická východiska demografie	5
2.1	Demografie jako vědní disciplína	5
2.1.1	Terminologie a základní pojmy	5
2.1.2	Lidská populace, obyvatelstvo, populační vývoj	6
2.1.3	Populace v ekonomické teorii	6
2.2	Základní ukazatele používané v demografii	7
2.2.1	Míra porodnosti, míra úmrtnosti, přirozený přírůstek, migrace	8
2.2.2	Další ukazatele	9
2.2.3	Demografická struktura	9
2.3	Populační modely	13
2.4	Demografie a populační politika	14
2.5	Ekonomická demografie	15
3	Populační trendy v zemích EU	16
3.1	Mezníky vývoje evropské populace	16
3.1.1	První demografická revoluce v Evropě	16
3.1.2	Druhá demografická revoluce	18
3.2	Celková populace EU	19
	Současný vývoj a predikce budoucího vývoje počtu obyvatel EU	19
3.3	Vývoj vybraných demografických ukazatelů	20
3.3.1	Úhrnná plodnost	20
3.3.2	Hrubá míra porodnosti	21
3.3.3	Hrubá míra úmrtnosti	22
3.4	Přirozený přírůstek	22
3.5	Migrace	22

3.5.1	Podíl cizinců v zemích EU	23
3.6	Celkový přírůstek	25
3.7	Stárnutí populace v EU	26
3.7.1	Střední délka života při narození	27
3.7.2	Indexy závislosti, index ekonomického zatížení a index stáří	28
3.7.3	Důsledky stárnutí populace	29
4	Analýza demografického vývoje v ČR a srovnání s EU	32
4.1	Vývoj vybraných ukazatelů za období 2000 - 2008	32
4.1.1	Velikost populace České republiky	32
4.1.2	Věková struktura obyvatelstva	33
4.1.3	Struktura obyvatel dle pohlaví	35
4.1.4	Porodnost	36
4.1.5	Úmrtnost	38
4.1.6	Střední délka života	39
4.1.7	Migrace	39
4.2	Očekávaný vývoj do budoucna	42
4.3	Řešení dopadů demografických změn v České republice	43
5	Závěr	46
	Seznam použité literatury	50
	Seznam zkratk a symbolů	
	Seznam grafů, obrázků a tabulek	
	Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
	Seznam příloh	

1 Úvod

Populační problémy se díky své závažnosti týkají lidstva jako celku, ale i každého jednotlivce. Jestliže na jedné straně je za jeden z největších demografických problémů považován vysoký nárůst počtu obyvatel v rozvojových částech světa, potom zcela opačný trend je charakteristický pro vyspělé regiony, kam se Evropská Unie jistě řadí. Klesající porodnost i úmrtnost jsou příčinou výrazného nárůstu podílu starších lidí, což s sebou přináší nejen ekonomické a sociální důsledky.

Demografie je vědní obor, který umožňuje sledovat, hodnotit a předvídat vývoj demografických jevů a procesů. Na pomezí demografického a ekonomického výzkumu stojí zvláštní oddíl demografie a to ekonomická demografie. Pomocí ní je možno zkoumat ekonomické podmínky a činitele reprodukce obyvatelstva na jedné straně a ekonomické důsledky reprodukce na straně druhé. Poznatky ekonomické demografie mohou přispívat k formulaci vhodné populační či hospodářské politiky státu.

Cílem této bakalářské práce je zhodnocení populačních trendů v zemích Evropské Unie a komparace demografického vývoje České republiky s EU na základě vybraných demografických ukazatelů. Za stěžejní jsem si zvolila období 2000 – 2008, ale jsou uváděny také hodnoty těchto ukazatelů z období 90. let minulého století, aby byly jednotlivé trendy patrnější.

Druhá kapitola bakalářské práce je zaměřena na teoretická východiska demografie, vymezení specifických pojmů, týkajících se demografie. Pozornost je věnována vybraným ukazatelům, populačním modelům, také vztahu demografie a populační politiky a ekonomické demografii.

Třetí kapitola je zaměřena na populační trendy v zemích Evropské Unie. Nejprve jsou zmíněny mezníky vývoje evropské populace, které se datují již do poloviny 18. století a jistým způsobem ovlivňují populaci Evropy dodnes. Dále je tato kapitola zaměřena na jednotlivé ukazatele populačního vývoje v zemích EU. Každý vybraný ukazatel je hodnocen a je analyzován jeho vývoj v jednotlivých zemích Evropské Unie. Na konci této kapitoly jsou uvedeny možné dopady stárnutí populace, zejména hospodářské, rozpočtové a fiskální.

Ve čtvrté kapitole je analyzován demografický vývoj v České republice a ten je následně srovnáván s vývojem v Evropské Unii jako celku, tedy s průměrnými hodnotami zjištěnými z 27 členských zemí EU. Na základě tohoto srovnání jsou vyvozeny závěry, zda je vývoj podobný či úplně odlišný. V závěru kapitoly je uvedeno nastínění budoucího vývoje v České republice a možné řešení dopadů negativních demografických změn.

2 Teoretická východiska demografie

Tato kapitola je zaměřena na vymezení pojmů, které se v demografii objevují. Věnuji se zde významu slova „demografie“ od počátku jeho vzniku. Dále terminologii, populaci v ekonomické teorii, a ukazatelům používaným v demografii. Následně se zabývám demografickou strukturou, kde je popsána Sundbärgova typologie, rozlišující progresivní, stacionární a regresivní typ populace. V dalších částech jsou popsány populační modely, vztah demografie a populační politiky a ekonomická demografie.

2.1 Demografie jako vědní disciplína

Demografie jako vědní disciplína se začala formovat již v 17. století. Slovo demografie je složeno z řeckých výrazů „démós“ a „grafein“, které znamenají v doslovném překladu „psát o lidech“, v překladu volném pak „studium lidí“. Lze tedy říct, že demografie znamená „popis a analýzu obyvatel určitého území z hlediska jeho počtu, jeho struktury a územního rozložení“ (Rabušic, 2001, str. 14). Téměř od počátku své existence usilovala nejen o popis a hodnocení nastalého stavu či dosavadního vývoje, ale také o pochopení tendencí, kterým populační vývoj podléhá (Roubíček, 1997).

Podle Roubíčka (1997, str. 15) je „demografie společenská věda, jejímž předmětem jsou tzv. demografické jevy a procesy, resp. zákonitosti, jimiž se tyto jevy a procesy řídí.“ Demografické jevy a procesy jsou takové, které souvisí s reprodukcí lidských populací, chápánou jednak jako přirozená obnova stavu obyvatelstva prostřednictvím biosociálních procesů porodnosti a úmrtnosti a jednak jako celková obnova obyvatelstva, zahrnující i obnovu obyvatelstva jeho stěhováním. Obecně lze tedy říci, že tato reprodukce obyvatelstva je obnova obyvatelstva určitého vymezeného území střídáním generací zemřelých generacemi živě narozených, včetně vlivu migrací obyvatelstva.

2.1.1 Terminologie a základní pojmy

Demografie při své analýze stavu obyvatelstva i populačního vývoje používá řady kvantitativních ukazatelů, jejichž názvy se opírají také o běžnou statistickou či matematickou terminologii (Roubíček, 1997). Jsou jimi různé indexy, míry, podíly, poměry, součinitelé, koeficienty a další. Demografické procesy jsou v české terminologii označovány výrazy ukončenými koncovkami – nost nebo – vost, jde - li o výrazy české (porodnost, úmrtnost, sňatečnost, rozvodovost, potratovost,...), anebo také koncovkou – ita (natalita, mortalita,...), jde- li o výrazy převzaté z jiných jazyků, resp. z mezinárodní terminologie.

Charakteristiky, které vyjadřují intenzitu určitého procesu, a které se označují jako míry intenzity těchto demografických procesů, se vymezují označením dané charakteristiky (obecná míra) s připojením výrazu pro daný proces. Často, avšak jen v případě, nemůže – li dojít k nedorozumění, se v hovorovém, ale někdy i v psaném projevu, používá zkrácené vyjádření (porodnost, natalita,...), které, přísně vzato, vyjadřuje sám proces a nikoliv míru jeho intenzity (Roubíček, 1997).

2.1.2 Lidská populace, obyvatelstvo, populační vývoj

Všichni jsme svou existencí součástí lidské populace. Podle Rabušice (2001) je populace soubor jedinců žijících a reprodukcijících se na určitém vymezeném území. Základem populace je její dlouhá existence na společném území, přidá-li se k pojmu „populace“ geografický prvek, je možné rozlišovat různé druhy populací, např. světová populace, evropská populace, populace České republiky atd.

Termín obyvatelstvo označuje soubor lidí, kteří žijí na určitém území (např. města, státu). Obyvatelstvo se může skládat z různých populací, etnik, či národů. V praxi se pojem „populace“ často synonymicky zaměňuje s výrazem „obyvatelstvo“.

Populační vývoj je kontinuální proces zahrnující nejen demografickou reprodukci, ale také prostorovou mobilitu obyvatelstva.

2.1.3 Populace v ekonomické teorii

Populace zaujímá v dějinách ekonomických teorií důležité místo. První, kdo postavili populaci do středu ekonomické teorie, byli merkantilisté. Merkantilisté podporovali růst populace s jednoduchou argumentací: čím více lidí, tím větší národ a tím více daňových poplatníků, kteří zvětšují bohatství státu.

Těžiště populační teorie v klasické ekonomii představuje koncepce Thomase R. Malthuse, který v roce 1798 uveřejnil „Essay on the Principle of Population“, ve kterém formuloval svůj populační zákon. Předpokladem je, že není - li populace omezována, zvětšuje se geometrickou řadou, zatímco zdroje obživy rostou nanejvýš řadou aritmetickou. Podle jeho teorie je proto část populace odsouzena k chudobě a bídě. Chudoba podle malthusiánců není důsledkem společenských poměrů, nýbrž je důsledkem působení přírodního zákona (Loužek, 2004). Velikost populace je zavedena do teorie dlouhodobého růstu.

Mezi ekonomy, kteří argumentovali ve prospěch pozitivního vlivu populačního růstu na ekonomiku, patří J. M. Keynes. Ten se domníval, že úbytek populace nebo snížení míry

jejího růstu a snížení investičních příležitostí má tendenci prohlubovat nezaměstnanost a ekonomickou depresi, jestliže populační růst je nižší, než byl očekáván investory. Keynes připisuje klíčovou roli demografickému růstu i pro dlouhodobý ekonomický růst, jelikož populace je zásadní determinantou poptávky.

Dle Samuelsona a Nordhause (Rabušic, 1995) je početní stav populace z ekonomického hlediska důležitým prvkem ekonomického růstu, neboť kapitál, včetně tzv. lidského kapitálu, spolu s přírodními zdroji a existujícími technologiemi jsou základem ekonomického pokroku.

Dalším silným zastáncem názoru, že populační růst stimuluje ekonomický rozvoj, je např. britský ekonom C. Clark, který tvrdí, že v dlouhodobé perspektivě může pouze společnost s rostoucí populací dosáhnout ekonomického rozvoje. Argumentuje tím, že efektem rostoucí populace jsou velké a rozšiřující se trhy, které jsou pro rozvoj ekonomiky důležité (Rabušic, 1995).

Odpůrci pozitivních účinků populačního růstu na ekonomický rozvoj jsou většinou označováni jako neomalthusiánci a zastávají názor, že ekonomický růst se neprojeví v celkovém rozvoji, pokud se populace nebude zvyšovat nižším tempem než růst ekonomiky. „Spengler odhadl, že jednorozměrný růst populace ročně vyžaduje asi čtyřprocentní růst národního důchodu“ (Rabušic, 1995, str. 94). Více dětí v rodinách znamená nižší schopnost tvořit úspory a nižší objem úspor v ekonomice snižuje míru investic. Podle něj více dětí v rodinách také znamená nižší schopnost vlády získat daňové příjmy, které by mohly být využity na vládní investice, neboť vícečetné rodiny mají obvykle daňové úlevy.

Mezi ekonomy tudíž neexistuje shoda, zda populační růst ovlivňuje ekonomický růst pozitivně, neutrálně či negativně. V nejchudších částech světa je populační problém ve smyslu věčného kruhu chudoby a vysoké plodnosti, v bohatých zemích bývá naopak vnímán jako problém nízký růst populace. Ve skutečnosti se doposud nepodařilo vysvětlit, proč v té či oné zemi v určité chvíli předbíhá populační růst ekonomický a naopak.

2.2 Základní ukazatele používané v demografii

Demografie využívá mnoho ukazatelů, z nichž jsem vybrala dle mého názoru nejpoužívanější. Pozornost je věnována míře porodnosti, míře úmrtnosti, přirozenému přírůstku a migraci. Následně pak úhrnné plodnosti, míře kojenecké úmrtnosti a ukazateli střední délky života.

2.2.1 Míra porodnosti, míra úmrtnosti, přirozený přírůstek, migrace

Porodnost, spolu s úmrtností představují základní složku demografické reprodukce. Porodnost vyjadřuje skutečný počet živě narozených v dané populaci.

- *Hrubá míra porodnosti* vyjadřuje počet živě narozených dětí na tisíc obyvatel.

Úmrtnost obdobně vyjadřuje četnost úmrtí a lze jí získat tak, že se vztáhne k počtu obyvatel množství zemřelých.

- *Hrubá míra úmrtnosti* je definována jako počet zemřelých připadajících na tisíc obyvatel.

Přirozený přírůstek

- *Přirozený přírůstek* se vypočítá odečtením míry úmrtnosti od míry porodnosti, ten měří roční tempo růstu uzavřené populace.¹ Tato míra však nezávisí pouze na plodnosti a úmrtnosti. Pokud není dosaženo stejné věkové struktury, mohou mít dvě populace při stejném reprodukčním chování a při stejném zdravotním stavu různé hrubé míry porodnosti a úmrtnosti. Při stejné úmrtnosti bude její hrubá míra o tolik větší, o kolik bude větší podíl starých osob. Obdobně při stejné plodnosti poroste hrubá míra porodnosti v závislosti na podílu žen v reprodukčním věku (Vallin, 1992).

Pro poznání vývoje plodnosti a úmrtnosti a také pro předpovídání budoucího vývoje počtu obyvatelstva je zapotřebí vypočítávat míry podle věku, tedy specifické míry. U úmrtnosti se vztahuje počet úmrtí osob určitého věku k počtu obyvatel v tomto věku. U plodnosti je to počet dětí narozených matkám určitého věku vztažený k počtu žen v tomto věku.

Tyto specifické míry tvoří základ *řádu vymírání* a *řádu rození* (Vallin, 1992). Každá populace má svůj charakteristický řád rození a řád vymírání, který odpovídá její současné demografické situaci a v průběhu času se mění.

Migrace

- *Migrace* je forma prostorové mobility mezi dvěma územními jednotkami a znamená obvykle trvalou změnu pobytu, tj. změnu bydliště. Podle směru migrace je možné rozlišovat vystěhování (emigrace) a přistěhování (imigrace).

¹ Uzavřená populace nezapočítává vliv migrace.

2.2.2 Další ukazatele

Existují také ukazatele, které nejsou závislé na věkové struktuře a umožňují sledovat demografický vývoj bez složitých výpočtů s dlouhými řadami specifických měř. Jsou jimi průměrný počet dětí, míra kojenecké úmrtnosti a střední délka života.

- *Průměrný počet dětí na jednu ženu (úhrnná plodnost)* je součtem měř plodnosti podle věku. Vymezuje počet dětí, které by žena měla mít v rozmezí od 15 do 50 let, kdyby její reprodukční chování po celé toto období odpovídalo mírám plodnosti podle věku, zjištěným ve sledovaném roce.
- *Míra kojenecké úmrtnosti* je poměr mezi počtem dětí zemřelých do věku jednoho roku k počtu novorozenců žijících na daném území během určitého roku.
- *Ukazatel střední délky života* při narození má složitější konstrukci. Vyjadřuje průměrný věk, jehož by se dožila generace dětí narozených ve sledovaném roce, když by se její postupné vymírání řídilo měrami úmrtnosti podle věku zjištěnými v onom roce.

2.2.3 Demografická struktura

Věk a pohlaví se považují za základní demografické znaky, které se souhrnně nazývají *demografická struktura*.

„Jsou - li si obě pohlaví v něčem rovna, pak je to podíl na celkovém počtu obyvatel. V roce 1989 bylo 2611 milionů mužů a 2590 milionů žen, tj. 50,2 % a 49,8 %“ (Vallin, 1992 str. 34). V roce 2008 bylo 3402 milionů mužů a 3347 milionů žen, tj. 50,4 % a 49,6 %.² Jelikož počet obyvatelstva světa je znám s přesností maximálně 1 – 2 %, nemá tento rozdíl téměř žádný výrazný význam. Vyloučí - li se chyby ve výpočtu, závisí početní rovnováha mezi oběma pohlavími, jak tvrdí Vallin (1992), na třech faktorech:

- na poměru počtu chlapců a dívek při narození,
- na rozdílné úmrtnosti mužů a žen,
- a na jejich podílu na stěhování.

V celosvětovém měřítku se uplatní pouze první dva, které působí protikladně a navzájem se vyrovnávají. Každý rok se narodí o něco více chlapců než dívek (poměr počtu narozených chlapců k poměru počtu narozených dívek v roce 2005 byl 101,7 chlapců na 100

² World population prospects: The 2008 revision database. Vlastní výpočet viz příloha č. 1

dívek), ale muži se dožívají v průměru nižšího věku než ženy, podle údajů United Nations (UN) v letech 2005 - 2010 je to 65,4 roků u mužů a 69,8 roků u žen.

Věková struktura obyvatelstva je výchozím faktem jakékoliv demografické analýzy, neboť o úrovni demografických jevů ve společnosti, ale také o jejich kvantitě, velmi často rozhoduje právě věková struktura. Tato věková struktura obyvatelstva je odrazem předchozího populačního vývoje za posledních několik desítek let, odráží se v ní výrazné přechodné i trvalejší poklesy i vzestupy porodnosti, úmrtnosti a z části i okolnosti vysoké nebo nízké mobility, ať už převládá směr emigrační či imigrační. Věková struktura je zároveň významným faktorem budoucího vývoje populace. Při nezměněných reprodukčních poměrech lze z výchozí věkové struktury dobře odhadnout výhledový vývoj budoucí věkové struktury a vývoj počtu obyvatelstva, a tím samozřejmě i vývoj porodnosti a úmrtnosti na několik desítek let dopředu. Do těchto úvah lze promítnout i případné předpokládané budoucí změny reprodukčních poměrů. Věková struktura je proto obrazem předchozí historie populace a zároveň i její budoucnosti.

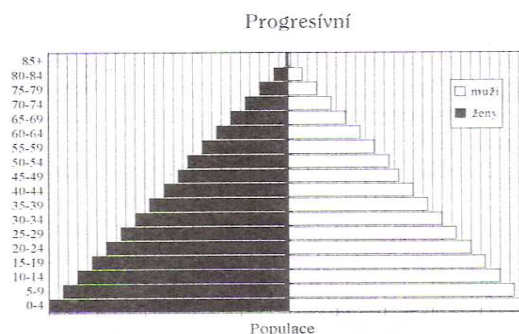
Rozložení obyvatelstva podle věku a pohlaví názorně zobrazuje *věková pyramida*. Jsou to v podstatě dva sloupcové diagramy, které v absolutních nebo relativních číslech znázorňují věkové složení mužského a ženského obyvatelstva. Jednotlivé, obvykle pětileté věkové skupiny jsou vyjádřeny obdélníkem, jehož obsah odpovídá podílu věkové skupiny na celkovém počtu obyvatel. Odborně se těmto obdélníkům, znázorňující věkové skupiny, říká kohorty. Pro zjednodušení se často rozlišují tři hlavní věkové skupiny - do 14 let, 15 - 64 let, 65 let a více, které zhruba odpovídají období výchovy a vzdělávání, období ekonomické aktivity a období důchodu (Vallin, 1992). Věková pyramida každé populace v sobě skrývá růstový potenciál a je výsledkem celé její historie.

To, zda je populace označena za mladou, středního věku či stárnoucí, závisí na její věkové struktuře a především na vzájemných proporcích mezi jejími hlavními věkovými skupinami. Tohoto faktu si povšiml švédský demograf A. Sundbärg, jež při srovnávání švédské populace s populacemi jiných zemí zjistil, že podíl obyvatelstva ve věku 15 - 50 let v každé zemi tvoří okolo 50 % jejího celkového počtu a že tento podíl je v podstatě nezávislý na mírách plodnosti a úmrtnosti. V čem se však jednotlivé země liší, jsou podíly osob mladých a starých, které jsou na mírách plodnosti a úmrtnosti velmi závislé. „Tento poznatek vedl Sundbärge k vytvoření jeho známé typologie, rozlišující populace progresivní (mladé), stacionární (vyvážené) a regresivní (staré)“ (Rabušic, 1995, str. 12).

Poměrem základních generačních skupin v populaci Roubíček (1997) rozeznává reprodukční typ populace podle stupně progresivity řádu reprodukce, která je do jisté míry vyjádřena věkovou strukturou.

- Progresivní typ charakterizuje populace s vysokým podílem dětských ročníků a nízkým podílem stařeckých ročníků, tedy populace rostoucí.

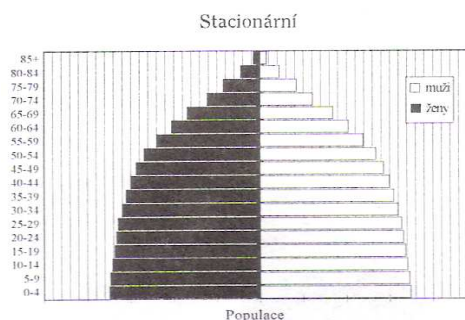
Obr. 2.1 Progresivní typ

Zdroj: Rabušic L., Česká společnost stárne, 1995, str. 13

- Stacionární typ je hraničním typem mezi oběma typy a je to populace stagnující.

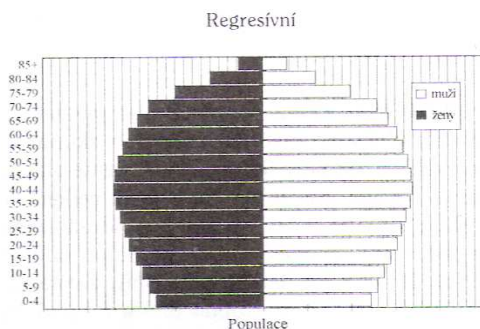
Obr. 2.2 Stacionární typ

Zdroj: Rabušic L., Česká společnost stárne, 1995, str. 13

- Regresivním typem populace je naopak populace s nízkým podílem dětských ročníků a vysokým podílem stařeckých ročníků, tedy populace klesající.

Obr. 2.3 Regresivní typ

Zdroj: Rabušic L., Česká společnost stárne, 1995, str. 13

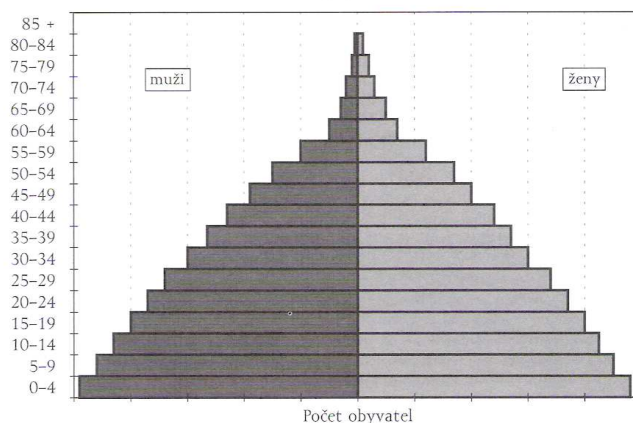
Změny ve věkové struktuře populací vedou v současné době k přechodu od progresivního typu přes stacionární až k regresivnímu typu. Tento proces je označován jako stárnutí obyvatelstva a vyvolává řadu nepříznivých ekonomických a sociálních důsledků.

Růst počtu obyvatel závisí každý rok na následujících činitelích. Jak uvádí Vallin (1992):

- 1) Na reprodukčním chování dané populace, které je vyjádřeno řádem rození, na jejím zdravotním stavu vyjádřeném řádem vymírání.
- 2) Na věkové struktuře znázorněné věkovou pyramidou.
- 3) Samotný třetí činitel je ve skutečnosti přímým důsledkem řádu rození a řádu vymírání minulých let.

Pokud se odmyslí migrace, věková struktura každé populace se přetváří jen vlivem vývoje vlastní plodnosti a úmrtnosti. Za jakých podmínek populace stárne a kdy naopak dochází k obnově populace? Výchozím bodem je věková pyramida, která má klasický pyramidovitý tvar. Tedy u základny je populace nejčetnější a postupně se k vrcholu pyramidy zužuje.

Obr. 2.4 Věková pyramida

Zdroj: Rabušic L., Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě, 2001, str. 32

V prvním případě se vychází z toho, že úmrtnost je konstantní a plodnost začíná klesat. Každá žena v reprodukčním věku každý rok porodí v průměru méně dětí, než porodily její předchůdkyně o rok dříve. Počet žen v reprodukčním věku bude každoročně vyšší, neboť budou dospívat početné ročníky dívek (viz široká základna pyramidy). Při nízkém poklesu plodnosti je možné, že celkový počet narozených dětí může být každým rokem i vyšší. Každopádně rozdíl mezi počtem obyvatel v nové generaci a generaci předcházející se bude zmenšovat. Při prudkém poklesu plodnosti se může stát dokonce i to, že počet narozených v nové generaci bude nižší než počet dětí v předchozí věkové skupině. Věková pyramida se bude postupně u základny zužovat, podíl mládeže na počtu obyvatel začne klesat a populace tak stárne.

V druhém případě bude úmrtnost klesat, zatímco plodnost zůstane konstantní. Čím více poklesne úmrtnost, tím déle bude populace žít, a přesto nebude nutně stárnout. V populacích s vysokou úmrtností jsou zvýšenému nebezpečí úmrtí vystaveny děti v prvních letech svého života. Při poklesu úmrtnosti se zpočátku nejvíce sníží kojenecká a dětská úmrtnost. Při poklesu původně vysoké úmrtnosti bude v každé věkové skupině umírat méně lidí, což se projeví ve věkové pyramidě tím, že právě o tento počet lidí vzroste počet obyvatel každé věkové skupiny. Jelikož bude pokles úmrtnosti nejvýraznější v mladých věkových skupinách, nejvyšší nárůst bude zaznamenán u základny pyramidy. Teprve po dosažení nízké úrovně úmrtnosti, kdy už je kojenecká úmrtnost druhořadá, může další snížení úmrtnosti týkající se především starších lidí přispět ke stárnutí populace.

2.3 Populační modely

„Populační modely jsou hypotetické izolované populace se stabilizovaným řádem reprodukce, které umožňují poznat vlastnosti a činitele změn demografické struktury reálné populace“ (Roubíček, 1997, str. 56). Základními typy těchto modelů jsou modely stacionárního a stabilního obyvatelstva. Izolovanost těchto modelů spočívá v tom, že neexistují žádné kontakty se sousedními populacemi, tzn. migrace je nulová.

- *Stabilní populace* je populace s neměnnou věkovou strukturou. Z ekonomického hlediska má stále stejný podíl práceschopného obyvatelstva i obyvatelstva závislého. Tento model je obecnější a předpokládá nejen stabilizovanou porodnost, ale také stabilizovaný řád rození a nepředpokládá rovnost obecné míry porodnosti a úmrtnosti. Stabilní obyvatelstvo může být populací rostoucí, konstantní i klesající.

- *Stacionární populace* má v čase stabilizovaný řád vymírání a stabilizovanou obecnou porodnost, která je stejná jako obecná úmrtnost. Tento model je modelem populace s prostou přirozenou reprodukcí. Jeho porodnost lze považovat za mezní úroveň porodnosti, zajišťující udržení početního stavu reálné populace s daným řádem vymírání.

Pro konstrukci obou modelů jsou nezbytné biometrické veličiny, které jsou obsaženy v tzv. úmrtnostních tabulkách (Roubíček, 1997). Biometrické míry mají široké využití. Používají se pro stanovení a rozbor modelových měř reprodukce (natalitní limit, index plodnosti, čistá míra reprodukce, index stárí, míra úmrtnosti stacionárního obyvatelstva), pro stanovení a rozbor délky lidského života (střední, pravděpodobná a normální délka života novorozence), pro určení modelových charakteristik demografické struktury obyvatelstva (indexy věkové struktury, stacionární obyvatelstvo a podíly základních generací, indexy ekonomické závislosti apod.) Dále se biometrické míry využívají pro výpočet odvozených stacionárních modelů populačních struktur podle demografických, ekonomických i sociálních znaků (ekonomická aktivita, rodinný stav, vzdělanost, atd.) a také pro výpočet odvozených modelů stabilního obyvatelstva, které mohou sloužit pro popis dynamického chování obyvatelstva při různých podmínkách reprodukce.

2.4 Demografie a populační politika

Populační politika není součástí demografie, ale nepochybně je na ní závislá. Existují dvě definice populační politiky, a to užší a širší. V užším smyslu je populační politika souhrn veřejných politik, který byl přijat za účelem ovlivňování některé demografické proměnné, např. plodnosti nebo populačního růstu. V širším smyslu lze za populační politiku považovat celkovou sociální, hospodářskou či jinou politiku vlády, která přímo nebo nepřímo ovlivňuje demografické proměnné. Jedním z cílů demografických prognóz a analýz je poskytování podkladů pro rozhodování o populační politice. Dle Roubíčka (1997) je populační politika souhrn konkrétních praktických opatření převážně dlouhodobého charakteru, jimiž se má usměrnit populační vývoj ve smyslu cílů určité vládní moci (Roubíček, 1997).

Roubíček (1997) dále rozlišuje populační politiku:

a) Podle cílů, které si klade:

Kvalitativní (usměrnění početního populačního vývoje)

Strukturální (usměrnění strukturálního vývoje obyvatelstva)

b) Podle prostředků, které používá:

Stimulační (forma výhod pro skupiny obyvatelstva, které se řídí oficiální populační politikou)

Represivní (postihy a různá znevýhodnění pro skupiny obyvatelstva, které jednají populačně proti záměrům oficiální populační politiky)

c) Podle předmětu působení:

Natalitní politika (pronatalitní - podpora porodnosti, antinatalitní - omezování porodnosti)

Migrační politika (podpora nebo omezování vnitřního či zahraničního stěhování).

„Populační vývoj je politický významný, neboť existuje přesvědčení o vztahu mezi populací a národní silou, víra o vztahu mezi populací a ekonomickým bohatstvím, souvislost mezi populační politikou a obecnými představami o roli státu ve společnosti“ (Loužek, 2002, str. 38).

2.5 Ekonomická demografie

Působením populačních zákonitostí se vytváří určité zvláštní populační typy lišící se rozměrem a tendencí reprodukce. Populační zákonitosti jsou ovlivňovány biologickou, ekonomickou a sociální stránkou populace. Biologická stránka populace je stránkou základní, protože je nezbytnou podmínkou samotné existence populace. Ekonomickou stránkou populace se zabývá zvláštní oddíl demografie, a to ekonomická demografie. Předmětem pozornosti tohoto oboru je zkoumání ekonomických podmínek a činitelů reprodukce obyvatelstva na jedné straně a zkoumání ekonomických důsledků reprodukce na straně druhé. Závěry tohoto zkoumání přispívají k formulaci vhodné populační i hospodářské politiky státu (Roubíček, 1997). Ekonomická demografie se zaměřuje především na dva okruhy problémů a to „ekonomické aspekty reprodukce obyvatelstva“, tyto aspekty směřují k získání spíše teoretických závěrů o tom, jak může ekonomika ovlivnit populační vývoj a naopak. Druhým okruhem zájmu jsou „ekonomické aspekty populační politiky“, který směřuje převážně k praktickým opatřením, aby se předešlo možným rozporům mezi populačním a hospodářským vývojem.

3 Populační trendy v zemích EU

Evropské státy se potýkají se zcela specifickými populačními problémy. Hlavní trendy současných demografických změn evropského kontinentu jsou klesající úhrnná plodnost, stárnutí populace a pokračující migrace. Evropa se nachází ve fázi demografického cyklu, kdy se porodnost snižuje tak výrazně, že i přes relativně nižší úmrtnost klesá přirozený přírůstek. Výjimku tvoří pouze Turecko, Albánie a Azerbajdžán³, procházející obdobím, pro které je charakteristické podstatné snížení úmrtnosti při prakticky nezměněné úrovni porodnosti a tedy vysoký přírůstek (Vošta, 2000).

3.1 Mezníky vývoje evropské populace

Pro Evropu jsou charakteristické určité *dvě* fáze ve vývoji populace. Různí autoři pro tyto mezníky používají rozdílné označení. Nejčastěji jsou však používány pojmy demografická revoluce, demografický přechod či demografická tranzice. V následujícím popisu jednotlivých fází jsem se rozhodla pro označení demografická revoluce.

3.1.1 První demografická revoluce v Evropě

Pojem *demografická revoluce* označuje fázi ve vývoji lidstva, která započala v polovině 18. století. Je to období, kdy se populace přestala řídit primitivním reprodukčním chováním s vysokou plodností i úmrtností a přešla na nový řád reprodukce, charakteristický nízkou plodností i úmrtností. Pokrok ve zdravotní péči, antikoncepce, zlepšení životní úrovně, ale také změny ve způsobu myšlení změnily původní přirozený řád reprodukce. Tyto faktory na jedné straně umožnily efektivně bojovat s nemocemi a úmrtností a na straně druhé omezily plodnost. Kdyby však pokles úmrtnosti a plodnosti probíhal současně, nemohl by vyvolat prudký populační růst, který je pro tuto fázi typický. Populační růst nastal díky vzniku časového zpoždění mezi snížením úmrtnosti a snížením plodnosti.

Po krizi, kterou přinesla první polovina 17. století, začalo pro obyvatelstvo Evropy nové období růstu. Jeho tempo zvýšil pokrok v zemědělské technice, ve vzdělání obyvatel, růst bohatství spojený s počátky koloniální expanze a obrovský pokrok nastal také v lékařství, které bylo do té doby málo účinné.

„Mezi polovinou 18. století a polovinou 19. století vzrostla v mnoha evropských zemích střední délka života při narození z 25 na 35 let“ (Vallin, 1992, str. 63). Plodnost

³ Hranice Evropy nejsou jednoznačně vymezeny, a proto jsou tyto 3 země některými autory z historických či politických důvodů přiřazovány k Evropě.

v té době zůstávala vysoká. Věková struktura byla mladá a hrubá míra úmrtnosti se snižovala rychleji, než rostla střední délka života. „Ve většině západoevropských zemí úmrtnost klesla z více než 30 ‰ na konci 18. století na 20 ‰ v polovině 19. století. Počet narozených začal výrazně převyšovat počet zemřelých“ (Vallin, 1992, str. 63). Až doposud velmi nízký přirozený přírůstek stoupl na 1 - 1,5 ‰ ročně.

Pod vlivem ekonomických a sociálních přeměn začala s určitým zpožděním postupně klesat také plodnost. Pokles úmrtnosti a plodnosti pak probíhal po zbytek 19. století a na začátku 20. století téměř souběžně a vedl k velmi nízké úrovni plodnosti i úmrtnosti. „Zároveň se při střední délce života kolem 75 let a asi 2 dětech na jednu ženu obnovila jejich přirozená rovnováha.“ (Vallin, 1992, str. 63) Při poklesu plodnosti sehrály hlavní roli změny v myšlení lidí, které zapříčinily změnu v pohledu rodičů k plození dětí. Menší význam pak mělo samotné rozšíření možností antikoncepce. Po celé období demografické revoluce trval předstih poklesu úmrtnosti před poklesem plodnosti a udržoval tak populační růst, který v celosvětovém úhrnu dosahoval téměř 1 ‰ po dobu dvou set let.

Lidská populace má obrovský potenciál k růstu, který může mít i exponenciální charakter, přesto téměř po celou dobu existence člověka se počet obyvatel téměř nezvyšoval. Odhady počtu obyvatel Země v období okolo 10 000 let př. n. l., kdy nastupovala zemědělská revoluce, byly asi 10 miliónů obyvatel. Nárůst počtu světového obyvatelstva od zemědělské revoluce do roku 1750 byl velmi pomalý. Počet obyvatel světa se začal zvyšovat od doby průmyslové revoluce, tedy od druhé poloviny 18. století s akcelerací v posledních dvou stoletích. Zatímco za prvních 1750 let našeho letopočtu se počet obyvatel pouze ztrojnásobil z 250 milionů v roce 0 na přibližných 770 milionů v roce 1750, v posledních 250 letech se počet téměř zosminásobil ze 770 milionů na 6 miliard. (Rabušic, 2001).

Dle Vallina (1992, str. 64) existují 3 hlavní příčiny toho, proč tento dlouhodobý růst nevyvolal krize, které by byly ukončeny hladem, epidemiemi či válkami, jak tomu bylo v dřívějších obdobích růstu.

- První příčinou byla průmyslová revoluce, jež s sebou přinesla technický pokrok, který způsobil zvyšování zemědělských výnosů.
- Druhá příčina - získaná technická a vojenská převaha umožnila Evropě, aby po objevení a dobytí rozsáhlých nových území vyvezla nemalou část svého demografického přírůstku jako osadníky do nových kolonií.

- Třetí příčinou bylo to, že se nepotvrdila Malthusova teorie, která hlásala nutnost omezení plodnosti, aby se snížilo nebezpečí nadúmrtosti.

Úmrtnost začala klesat jako první a přinejmenším přispěla ke změnám v lidské mentalitě, které vedly k poklesu plodnosti. V té době bylo zcela nepředstavitelné, že by se rodiče, kterým umíralo v průměru každé druhé dítě v útlém věku, rozhodli snížit svou plodnost, když jediný, kdo se o ně mohl ve stáří postarat, byly právě jejich děti. Jakmile však začala klesat úmrtnost, a zejména dětská úmrtnost, vznikly psychologické podmínky pro omezování počtu porodů a na obzoru se objevila možnost návratu k vyrovnané demografické reprodukci. Proto mohla v Evropě demografická revoluce probíhat dlouhou dobu, aniž by způsobila krizi z přílišného populačního růstu.

3.1.2 Druhá demografická revoluce

Termín „druhá demografická revoluce“ se začal používat v souvislosti s reakcí na novou velkou proměnu demografického chování, kterou zaznamenala a zaznamenává západní Evropa od 60. let 20. století. Popisuje tak novou fázi ve vývoji evropské demografické historie. Podle D. J. van de Kaa (citováno in Rabušic, 2001) je hlavním rysem této druhé demografické revoluce pokles plodnosti z úrovně lehce nad reprodukční hranicí plodnosti (úhrnná plodnost je 2,1) na úroveň hluboce pod touto hranicí.

V pozadí obou demografických zlomů stojí dramatický posun v hodnotách a postojích populací. „Druhá demografická tranzice“⁴ se podle van de Kaa vyznačuje logickou sekvencí následných fází, v nichž dochází k proměně jednotlivých demografických jevů a které zaznamenávají proměnu k demografickému individualismu“ (Rabušic, 2001, str. 177). Rysem těchto fází je podle Rabušice (2001, str. 178) posun od jedné kvality ke kvalitě nové:

1. posun od manželství k nesezdanému soužití,
2. posun od antikoncepce jako prostředku ochrany před nechtěným těhotenstvím k antikoncepci, která umožňuje sebenaplňující volbu, zda dítě vůbec mít a kdy ho mít,
3. posun od éry, v níž dítě bylo středobodem života rodičů k éře, kdy středobodem je pár a jeho dítě.

⁴ Citovaný autor používá termín tranzice.

3.2 Celková populace EU

Data použitá v této a následujících kapitolách byly čerpány ze statistik Eurostatu a také z Eurostatem vydávaných zpráv či publikací. Pokud není uvedeno jinak, nejčastěji jsem čerpala z publikace Europe in figures - Eurostat yearbook 2009.

Populace Evropské Unie roste poměrně pomalým tempem, na rozdíl od jiných regionů světa. V rozmezí let 1960 a 2005 se počet obyvatel světa více než zdvojnásobil, stoupl z 3,032 miliard na 6,515 miliard obyvatel, zatímco v zemích EU - 27 byl celkový přírůstek 21,9 %, počet obyvatel EU stoupl od roku 1960 ze 403 milionů na 491 milionů obyvatel v roce 2005. Tento nárůst byl nejvyšší na počátku 60. let, kdy ročně průměrně činil více než 3 miliony lidí, nejvyšší nárůst byl zaznamenán v roce 1963, kdy dosahoval 4,2 miliony. Významné zpomalení nastalo v 70. letech a od 80. let se průměrný nárůst pohyboval okolo 1 250 tisíc osob ročně. Tato úroveň populačního růstu pokračovala během dalších 20 let, v období 2003 - 2007 byla zpozorována změna v dlouhodobějším trendu, jelikož počet obyvatel EU - 27 vzrůstal přibližně o 2 miliony ročně.

EU - 27 se na celkové populaci světa v roce 2005 podílela poměrem 7,5 %, což je v porovnání s rokem 1960 pokles o 5,5 procentních bodů. Prognózy dle střední varianty výpočtu United Nations (UN) poukazují na pokračování tohoto trendu, v roce 2050 by obyvatelstvo EU - 27 mělo zaujímat 5,4 % na celkové populaci světa. Nejrychlejší růst populace mezi kontinenty světa je prognózován pro Afriku, kde UN předvídá, že počet obyvatel v roce 2050 bude zhruba dvakrát vyšší než v roce 2005.

Z členských zemí EU mělo v roce 2007 nejvyšší počet obyvatel Německo, čítající téměř 17 % populace EU. Spolu s Francií, Velkou Británií a Itálií, které měly podobně vysoký počet obyvatelstva, tyto 4 země dohromady tvořily téměř 54 % celkového počtu populace EU - 27. Dvanáct nových členských států, připojených k EU v letech 2004 a 2007 měly v roce 2007 dohromady 103,3 milionů obyvatel, které reprezentovaly více než pětinu (téměř 21 %) celkové populace EU - 27.

Současný vývoj a predikce budoucího vývoje počtu obyvatel EU

Ve většině Evropských zemí pokračuje zvyšování počtu obyvatel, ačkoliv situace mezi členskými zeměmi je odlišná. Největší nárůst počtu obyvatel v EU - 27 v posledním desetiletí byl zaznamenán v Irsku, Španělsku, Francii, Itálii a ve Velké Británii. Nejvyšší tempo populačního růstu vykazovalo Irsko, Španělsko a Kypr.

V souladu s nejnovější populační prognózou (EUROPOP 2008) Eurostat předpovídá, že celková populace EU - 27 bude nadále vzrůstat do roku 2035, a to až k hodnotě 521 milionů osob. Poté by měla postupně klesat k počtu 506 milionů obyvatel v roce 2060. Očekávané změny do roku 2060 ve vývoji populace EU - 27 nebudou probíhat rovnoměrně ve všech členských státech. V období let 2008 až 2060 se očekává růst populace ve 13 členských zemích a pokles ve 14 zemích. Nejsilnější nárůst populace je předpovídán na Kypru (+ 66 %), v Irsku (+ 53 %), v Lucembursku (+ 52 %), ve Velké Británii (+ 25 %) a ve Švédsku (+ 18 %). Naopak největší pokles v Bulharsku (- 28 %), Lotyšsku (- 26 %), Litvě (- 24 %), Rumunsku (- 21 %) a Polsku (- 18 %) (Allen, 2008).

3.3 Vývoj vybraných demografických ukazatelů

Dále se zaměřuji na vývoj úhrnné plodnosti, hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti v jednotlivých zemích Evropské Unie.

3.3.1 Úhrnná plodnost

Pro úhrnnou plodnost neboli průměrný počet dětí na 1 ženu, aby byla zachována přirozená reprodukce obyvatelstva, je udávána hodnota 2,1 dítěte na 1 ženu. Úroveň plodnosti se za poslední desetiletí snížila. Ke zpomalení populačního růstu částečně přispěl fakt, že lidé mají obecně méně dětí. Plodnost žen v Evropě klesala poměrně rychle od začátku 60. let do konce 90. let 20. století z průměrné hodnoty 2,58 na hodnotu 1,40 dětí na 1 ženu.

Tabulka 3.1 Průměrná úhrnná plodnost (počet dětí na 1 ženu)

	1960-65	65-70	70-75	75-80	80-85	85-90	90-95	95-00	00-05
Svět	4,98	4,90	4,47	3,92	3,58	3,38	3,05	2,80	2,65
Evropa⁵	2,58	2,36	2,16	1,97	1,89	1,83	1,57	1,40	1,41
Afrika	6,87	6,80	6,72	6,61	6,45	6,13	5,68	5,28	4,98
Asie	5,65	5,67	5,04	4,19	3,67	3,40	2,97	2,67	2,47
Lat.Amerika+Karibik	5,97	5,54	5,04	4,48	3,92	3,41	3,03	2,73	2,52
Severní Amerika	3,35	2,55	3,01	1,78	1,81	1,89	1,99	1,95	1,99
Oceánie	3,98	3,57	3,23	2,73	2,59	2,51	2,48	2,42	2,37

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 155, vlastní zpracování

⁵ EU-27, Andora, Albánie, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Faerské ostrovy, Island, Lichtenštejnsko, Makedonie, Moldávie, Černá Hora, Norsko, Rusko, Srbsko, Švýcarsko a Ukrajina

Ze všech členských zemí EU patřilo k zemím s nejvyšší úhrnnou plodností v roce 2008 Irsko (2,1) a Francie (2,00). Naopak nejnižší úhrnná plodnost byla registrována ve státech jižní a východní Evropy, nejnižší hodnoty dosáhlo Slovensko, které mělo v roce 2008 úhrnnou plodnost 1,32 dítěte na 1 ženu, následované Rumunskem a Maďarskem (1,35). *Příloha č. 2 Úhrnná plodnost v zemích EU zachycuje hodnoty tohoto ukazatele v jednotlivých zemích v období let 2001 – 2008.* Dle této tabulky je možné konstatovat, že také v dlouhodobém horizontu dosahují nejvyšší úhrnné plodnosti již zmiňované státy, tedy Irsko a Francie a dále severské státy Dánsko, Finsko a Švédsko. Dalo by se říct, že také Nizozemsko patří k zemím s dlouhodobě vyšší úhrnnou plodností. Na druhé straně bych zmínila především Slovensko, kde je úroveň úhrnné plodnosti dlouhodobě nepříznivě nízká.

Vývoj plodnosti souvisí s procesem modernizace, který má za následek kulturní, technické a strukturální změny.

- Mezi kulturní změny patří liberálnější postoje k manželství, rozvodům, mimomanželskému soužití či nemanželským dětem.
- Mezi technické změny lze zařadit možnosti antikoncepce a asistované reprodukce.
- Strukturální změny jsou změny struktury společnosti, kdy je např. dávána přednost delšímu vzdělávání před brzkým nástupem do práce.
- Plodnost může být ovlivňována také hospodářskou situací země. Pokud chce stát v době recese vývoj plodnosti zvýšit, je potřebná podpora rodin vyššími příspěvky (Brychtová, 2009).

3.3.2 Hrubá míra porodnosti

Hrubá míra porodnosti vyjadřuje počet narození na 1000 obyvatel. Hrubá míra porodnosti v Evropě (10,2 narození na 1000 obyvatel) byla nejnižší mezi kontinenty a přibližně poloviční než byl celosvětový průměr v období 2000 - 2005. V EU - 27 hodnoty kolísaly ve zmíněném období v průměru mezi hodnotami 10,3 a 10,6.

V roce 2008 se v EU - 27 narodilo 5,4 milionů dětí. Mezi léty 2007 - 2008 se hrubá míra porodnosti zvýšila ve všech zemích kromě Německa. Největší přírůstek měly v tomto období Litva (z 9,6 ‰ na 10,4 ‰), Irsko (z 16,2 ‰ na 16,9 ‰), Kypr (z 10,9 ‰ na 11,6 ‰) a Polsko (z 10,2 ‰ na 10,9 ‰.) *Příloha č. 3 Hrubá míra porodnosti zachycuje hodnoty dle jednotlivých států EU.* V roce 2008 byla nejvyšší hrubá míra porodnosti v Irsku a ve Francii, nejnižší v Německu.

3.3.3 Hrubá míra úmrtnosti

Hrubá míra úmrtnosti znamená počet zemřelých na 1000 obyvatel. V roce 2008 v zemích EU - 27 zemřelo 4,8 milionů osob. Hrubá míra úmrtnosti zůstala v roce 2008 na úrovni 9,7 zemřelých na 1000 obyvatel, stejně jako tomu bylo v roce 2007. Nejvyšší nárůst úmrtnosti zaznamenaly Německo, Malta a Francie. Největší snížení úmrtnosti proběhlo v Lotyšsku (z 14,5 ‰ na 13,7 ‰), v Lucembursku (z 8,1 ‰ na 7,4 ‰) a Estonsku (z 13,0 ‰ na 12,4 ‰). Nejvyšší byla v roce 2008 v Bulharsku (14,5 ‰) a nejnižší na Kypru a v Irsku (6,4 ‰) (Marcu, 2009).

3.4 Přirozený přírůstek

Přirozený přírůstek vyjadřuje přirozenou obnovu populace s vyloučením migrace, kdy se bere v úvahu pouze proces rození a vymírání.

Rozdíl mezi počtem živě narozených a zemřelých, obecně mezi porodností a úmrtností se označuje jako přirozený přírůstek, dosahuje – li záporných hodnot, jedná se o přirozený úbytek obyvatelstva.

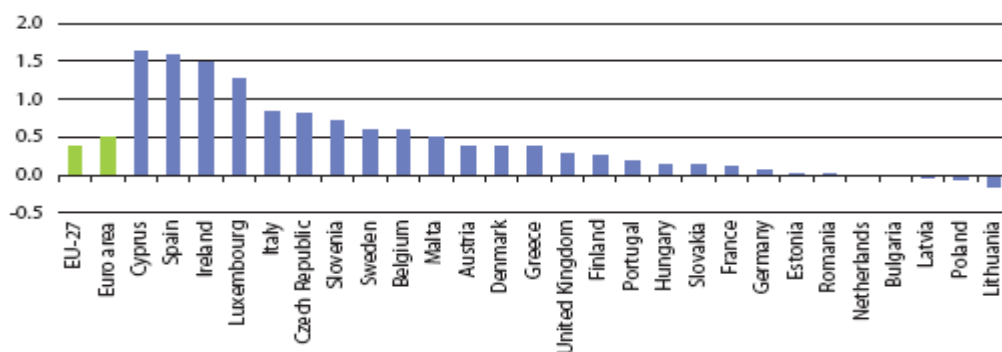
Příloha č. 4 Přirozený přírůstek srovnává jednotlivé země EU - 27, které v období 2001 - 2008 vykazovaly nejvyšší přirozený přírůstek a naopak země, které měly přirozený úbytek obyvatel. Mezi země s vysokým trvalým přírůstkem patří Španělsko, Velká Británie, Francie, Irsko a Nizozemsko. Trvalý přirozený úbytek populace byl zaznamenán v Německu, následně pak v Bulharsku, Maďarsku a Rumunsku.

3.5 Migrace

Saldo migrace je rozdíl mezi imigrací do země a emigrací ze země během určitého roku. Nejvyšší kladné saldo migrace v období 2002 - 2007 bylo zjištěno ve Španělsku a Itálii, následované Velkou Británií, Francií a Německem. Záporné saldo migrace se v členských zemích EU vyskytuje zřídka. Nastává v případě, převyšuje-li počet emigrantů počet imigrantů. V letech 2002 až 2007 vykazovalo záporné saldo migrace pouze 6 zemí - Bulharsko, Lotyšsko, Litva, Nizozemsko, Polsko a Rumunsko.

Také v relativním vyjádření v poměru k celkové populaci velká většina členských států vykazuje kladné saldo migrace, výjimky tvořily v roce 2007 Polsko, Litva, Nizozemí, Bulharsko a Lotyšsko. Nejvyšší kladné hodnoty salda migrace byly v roce 2007 na Kypru (1,64 %), dále ve Španělsku (1,58 %), v Irsku (1,49 %) a v Lucembursku (1,26 %), v ostatních zemích dosahovala hranice do 1 % z celkového počtu populace EU.

Graf 3.1. Saldo migrace, 2007 (v % z celkové populace EU-27)

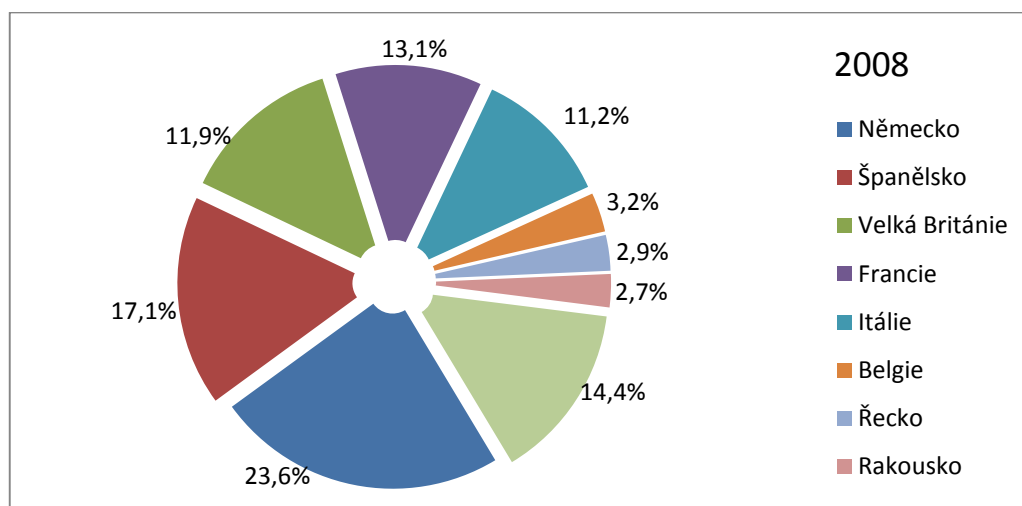
Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 169, upraveno

3.5.1 Podíl cizinců v zemích EU

Početní změny v populaci cizinců závisí v průběhu času na různých faktorech. Na jedné straně hrají důležitou roli počet narození a úmrtí a úroveň imigrace a emigrace. Na druhé straně neustálá změna v počtu cizinců a státních příslušníků žijících v zemi závisí na získání státního občanství. V období 2001 - 2007 téměř 4,8 milionů cizinců získalo občanství členského státu EU.

V absolutním vyjádření největší počet cizinců žije v Německu, Španělsku, Velké Británii, Francii a Itálii. Cizí státní příslušníci v těchto 5 zemích reprezentují přes 75% celkové populace cizinců v EU - 27.

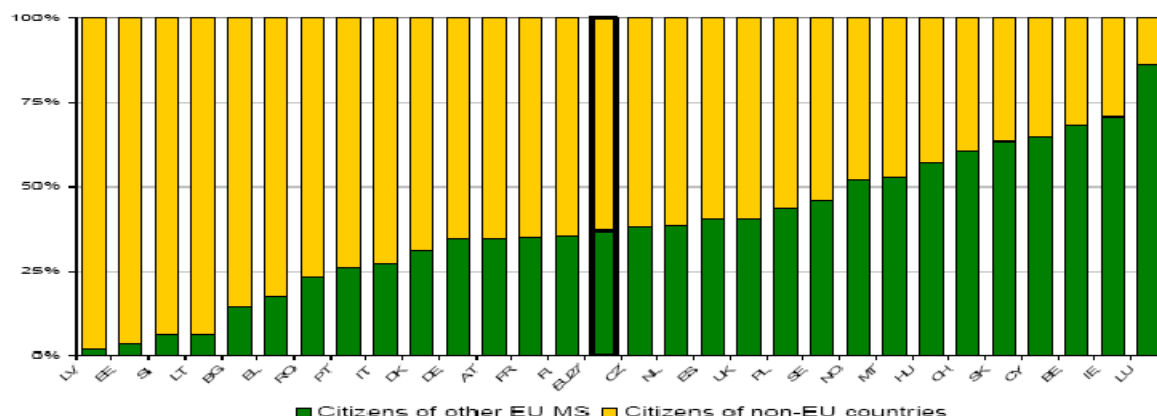
Graf 3.2 Podíl cizích státních příslušníků EU podle země trvalého pobytu

Zdroj: Citizens of European countries account for the majority of the foreign population in EU - 27 in 2008, Eurostat - statistics in focus 94/2009, vlastní zpracování

Ve všech členských státech s výjimkou Lucemburska, Irska, Belgie, Kypru, Slovenska, Maďarska a Malty pocházela v roce 2008 většina cizinců ze zemí mimo EU.

Graf 3.3 Podíl cizích státních příslušníků z jiných členských zemí a nečlenských zemí EU v EU - 27

Zdroj: Citizens of European countries account for the majority of the foreign population in EU - 27 in 2008, Eurostat - statistics in focus 94/2009, str. 2

Mezi nejpočetnější skupinu cizinců v EU patří lidé s tureckým občanstvím. Tato skupina cizinců byla v roce 2008 tvořena 2,4 miliony lidí a zaujímala tak podíl 7,9 % všech cizinců žijících v EU - 27. Nejvýraznější nárůst cizinců v období 2001 až 2008 byl zaznamenán z Rumunska, jehož počet v jiných členských státech dosahoval na konci zmíněného období více než pětinasobku z úrovně v roce 2001 (0,3 miliony a následně 1,7 milionů lidí).

Příčina pracovní migrace, současný politický vývoj, historické vazby, geografická blízkost, společný jazyk nebo kombinace těchto faktorů mohou ovlivnit výběr země trvalého pobytu. Předchozí koloniální vazby jsou i nadále zohledněny ve složení populace cizinců dlouho po formálním ukončení kolonizace, jako v případě Francie, Španělska, Portugalska a Velké Británie. Navíc události jako byl nábor tureckých pracovníků v 60. a 70. letech 20. století nebo nedávné připojení Rumunska k EU, vysvětlují vysoký počet Turků v Dánsku, Německu, Nizozemsku a Rakousku a fakt, že Rumunští občané jsou nejpočetnější skupinou cizinců ve Španělsku, Itálii a Maďarsku. Ostatní události, jako jsou války a občanské konflikty jsou zdrojem významného počtu uprchlíků a emigrantů z Iráku do Dánska a Švédska a z bývalé Jugoslávie do Rakouska, Slovinska a Německa.

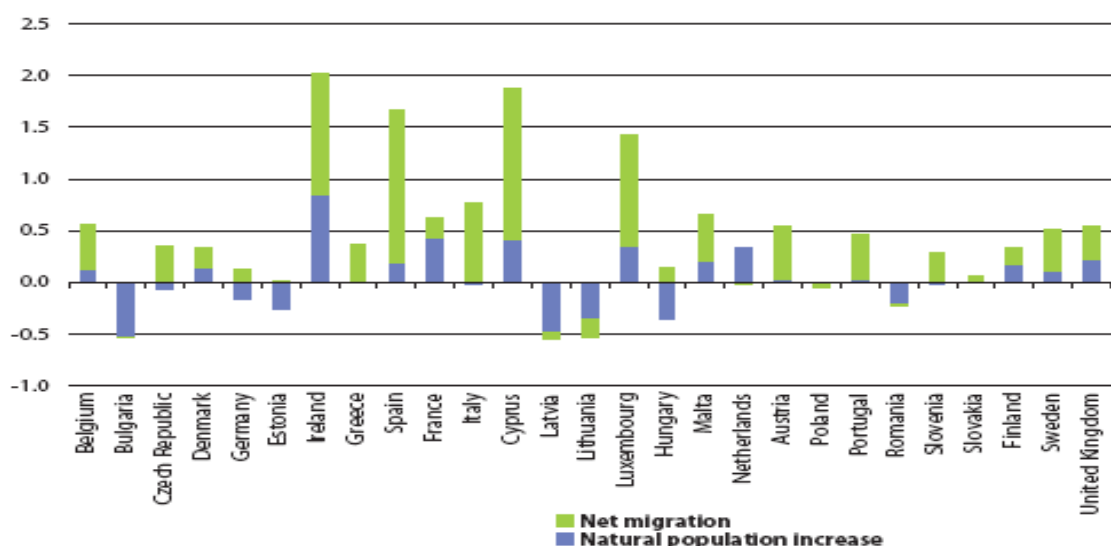
3.6 Celkový přírůstek

Celkový přírůstek je roven součtu přirozeného přírůstu popř. úbytku a salda migrace.

V EU je mnoho zemí, které dosahují vyššího počtu úmrtí než narození. V některých z nich je negativní vývoj hodnot tohoto ukazatele částečně vyrovnáván kladným saldem migrace. Toto je typické pro západní Německo, severní Itálii, Slovinsko a jižní Švédsko. Opačný model se vyskytuje méně často, existuje jen málo případů zemí v EU, kde kladná přirozená obnova populace (více narození než úmrtí) je vyvažována záporným saldem migrace, příkladem je severní Polsko.

Pokud se tyto dva indikátory populačních změn vzájemně nevyrovnávají, může to vést k výraznějším výkyvům. V posledních letech to byl případ Irska a Dánska, většiny území Beneluxu, Francie a Španělska, kde byl přirozený populační přírůstek doprovázen kladným saldem migrace. Naopak v některých regionech ve východním Německu, severozápadním Španělsku, jižní Itálii, v Pobaltských státech, Maďarsku, Polsku, Rumunsku a na Slovensku byl zaznamenán opačný vývoj, na těchto územích EU byl v posledním desetiletí zaznamenán největší úbytek populace.

Graf 3.4 Přirozený přírůstek a saldo migrace, 2002 - 2007 (průměrná roční změna, v %)

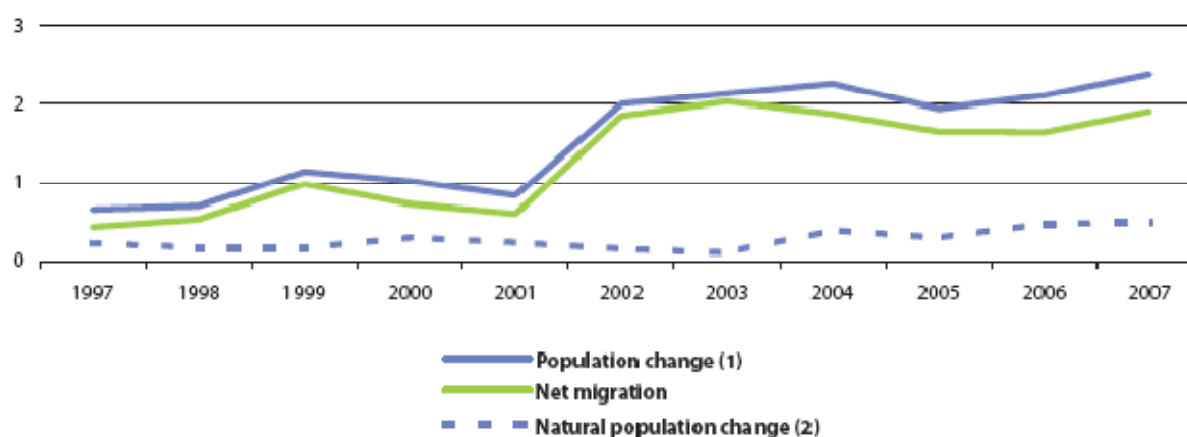
Pozn.: česká legenda ke grafu

Net migration = saldo migrace. Natural population increase = přirozený populační přírůstek.

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 148, upraveno

Migrace je ovlivňována kombinací ekonomických, politických a sociálních faktorů. Mezinárodní migrace může být vzrůstající měrou užívaná jako nástroj k řešení situace specifického trhu práce, ale sama o sobě téměř určitě nebude stačit k obratu probíhajícího trendu stárnutí populace. V posledních deseti letech do roku 2007 bylo saldo migrace v EU - 27 hlavním tahounem populačních změn. Populační nárůst 2,4 milionů lidí v EU - 27 byl složen z migrace, která tvořila 1,9 milionů osob a přirozeného přírůstku 0,5 milionů osob.

Graf 3.5 Celkový přírůstek, saldo migrace, přirozený přírůstek

Pozn.: česká legenda ke grafu

Population change = celkový přírůstek. Net migration = saldo migrace. Natural population change = přirozená obnova populace (přirozený přírůstek)

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 148.⁶

3.7 Stárnutí populace v EU

Populace EU - 27 stárne. V roce 2008 byl podíl mladých lidí ve věku do 14 let na celkovém počtu obyvatelstva EU - 27 v průměru 15,7 %. V příloze č. 5 Lidé podle věkového složení jsou zaznamenány hodnoty dle jednotlivých zemí. Nejnižší hodnota v této věkové kategorii byla zaznamenána v Bulharsku a Německu, a to 13,4 % a 13,7 %, naopak nejvyšší v Irsku, 20,6 %.

Podíl populace ve věku 65 let a starší na celkové populaci byl v roce 2008 17,0 % a do roku 2030 se podle projekcí EUROPOP 2008 předpokládá nárůst až na hodnotu 23,5 %. (Giannakouris, 2010).

⁶ Pozn. (1) chybějící údaje za rok 1998, odhadovaná data 2007, (2) odhadovaná data 2007

Nejvyšší podíl (téměř 20 %) populace starší 65 let je v Německu a Itálii. Slovensko (12,0 %) a Kypr (12,5 %) mají nejnižší zastoupení této věkové skupiny.

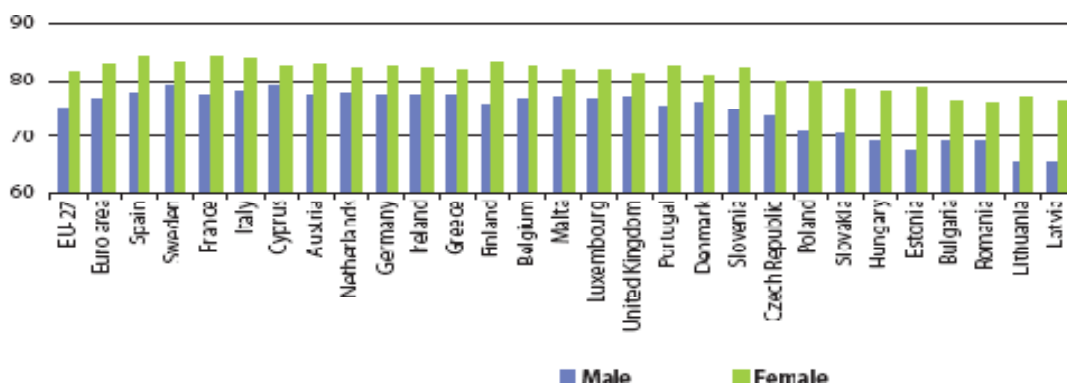
Evropa zaznamenala v roce 2005 nejnižší podíl mladých lidí do 14 let (15,9 %) a nejvyšší podíl lidí starších 65 let (shodně 15,9 %) ve srovnání s ostatními kontinenty. *Příloha č. 6 Podíl populace ve věku do 15 let v celosvětovém srovnání a Podíl populace ve věku 65 let a více v celosvětovém srovnání, 1960 - 2005* graficky znázorňuje postupný průběh na jednotlivých kontinentech. Celkový podíl mladých lidí na světové populaci byl v roce 2005 28,3 %, zatímco podíl starších lidí byl 7,3 %.

3.7.1 Střední délka života při narození

Faktor přispívající ke stárnutí populace EU - 27 je také postupné zvyšování průměrné délky života. Tato vývojová tendence může být odrazem např. zlepšení životního standardu, kvalitnější zdravotní péče, úspěšných lékařsko - farmaceutických výzkumů, ale také lepšího povědomí o zdravém životním stylu.

V roce 2006 v zemích EU - 27 dosahovala naděje dožití mužů při narození 75,8 let, u žen byla o 6,2 let vyšší, tedy 82,0 let. V jednotlivých zemích EU jsou hodnoty různorodé. Pro muže byla nejnižší hodnota naděje dožití v roce 2008 zjištěna v Litvě (66,3 let) a nejvyšší na Kypru a v Nizozemsku (shodně 78,4 let). Ženy měly nejnižší hodnotu naděje dožití při narození v Bulharsku (77,0 let) a nejvyšší ve Španělsku (84,3 let). Blíže viz *příloha č. 7 Naděje dožití při narození, 2006 a 2008*, kde jsou v přehledné tabulce zaznamenány hodnoty pro všech 27 členských zemí Evropské Unie.

Graf 3.6 Naděje dožití při narození, 2006 (v letech)

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 161, upraveno⁷

⁷ Pozn: údaje Velké Británie za rok 2005; EU – 27, Itálie a „Euro area“ za rok 2004.

3.7.2 Indexy závislosti, index ekonomického zatížení a index stáří

Indexy závislosti jsou důležité demografické indikátory, které porovnávají mladší a starší populaci s populací v produktivním věku.

Používá se několik indexů:

- *Index závislosti mladé populace* vyjadřuje počet osob ve věku 0 - 14 let na 100 osob ve věku 15 - 64 let.
- *Index závislosti obyvatelstva v post - produktivním věku* udává počet osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15 - 64 let.
- *Index ekonomického zatížení* vyjadřuje počet osob ve věku 0 - 14 let a počet osob ve věku 65 let a více na 100 osob ve věku 15 - 64 let.
- *Index stáří* vyjadřuje kolik je v populaci osob ve věku nad 65 let na 100 dětí ve věku 0 – 14 let.

Pro výpočet těchto indexů je stěžejní stanovení věkových hranic, některé zdroje udávají jako hranici při přechodu do produktivního věku z biologického pohledu věk 15 let, některé z pohledu ekonomického 20 let. Pro přechod do post - produktivního věku je možné se setkat s vymezením hranice věku 60 nebo 65 let, převážně podle toho, jak v které zemi je nastaven důchodový systém. V této práci pracuji se zdroji, které uvádí hranice přechodu mezi jednotlivými věkovými skupinami 0-14 let, 15-64 let a 65 let a více.

Index závislosti mladé populace v Evropě poklesl v období od roku 1960 do roku 2005 ze 41,4 % na 23,3 %. Příloha č. 8 *Index závislosti mladé populace a Index závislosti populace v post - produktivním věku, 1960 – 2005* znázorňuje vývoj těchto dvou indexů. Evropa, skrz všechny kontinenty, zaznamenala za zmiňované období největší nárůst Indexu závislosti obyvatelstva v post - produktivním věku. Hodnota tohoto indexu vzrostla v Evropě z 13,7 % na 23,3 %, zaznamenaný nárůst byl třikrát vyšší než nárůst druhého nejvyššího výsledku, který byl zjištěn v Oceánii (nárůst z 12,2 % na 15,8 %).

Dle projekcí EUROPOP 2008 je pro EU - 27 do roku 2030 očekáván nárůst Indexu závislosti obyvatelstva v post - produktivním věku na hodnotu 38 % z hodnoty 25,4 % v roce 2008. To znamená, že když v roce 2008 připadalo na 100 osob v produktivním věku 25 osob ve věku 65 a více let, v roce 2030 to podle projekcí bude 38 osob (Giannakouris, 2010).

3.7.3 Důsledky stárnutí populace

Stárnutí obyvatelstva v kombinaci s nízkou mírou porodnosti představují zásadní hospodářské, rozpočtové a sociální problémy. Tyto trendy budou mít velký dopad na potenciální ekonomický růst a vyvolají silný tlak na zvýšení veřejných výdajů nejen v oblasti důchodů a zdravotnictví, ale také v oblasti infrastruktury, bydlení a vzdělávání.

Dopady stárnutí populace (Sdělení komise, 2009, 180 v konečném znění):

1) *Hospodářské*

Jelikož nabídka pracovních sil bude klesat, zdrojem budoucího hospodářského růstu se bude muset stát produktivita. Zmenšující se populace v produktivním věku se stane brzdou růstu příjmu na obyvatele.

2) *Rozpočtové*

V důsledku stárnutí populace se bude zvyšovat potřeba poskytování transferů a služeb z veřejných zdrojů.

3) *Fiskální*

Pokud jde o fiskální dopady stárnutí populace, jsou obecně mezi jednotlivými členskými státy značné rozdíly:

- Nárůst veřejných výdajů bude pravděpodobně velmi významný (nejméně 7 % HDP) v devíti členských státech EU (Nizozemsko, Lucembursko, Řecko, Kypr, Malta, Rumunsko, Slovinsko, Španělsko a Irsko), přestože v některých zemích půjde o velký nárůst z poměrně nízkých hodnot.

- Ve druhé skupině zemí, kam patří Belgie, Česká republika, Finsko, Německo, Litva, Slovensko, Spojené království a Maďarsko, budou výdaje spojené se stárnutím populace nižší, avšak stále vysoké (v rozmezí 4 až 7 % HDP).

- K mírnějšímu nárůstu dosahujícímu nejvýše 4 % HDP pak dojde v Bulharsku, Rakousku, Švédsku, Portugalsku, Francii, Itálii, Dánsku, Lotyšsku, Estonsku a Polsku.

Většina těchto zemí provedla rozsáhlé reformy důchodového systému, v několika případech zároveň došlo k částečnému přechodu na soukromé důchodové systémy (Bulharsko, Polsko, Estonsko, Lotyšsko a Švédsko).

Ve všech členských státech by v důsledku demografického vývoje mělo dojít k výraznému zvýšení veřejných výdajů na důchody. **Reformy důchodového systému** zavedené v mnoha členských státech přinášejí pozitivní výsledky. Téměř všechny členské státy zpřísnily podmínky způsobilosti pro získání státního důchodu, zejména zvýšením věku pro odchod do důchodu a omezením možnosti předčasného odchodu do důchodu. Reformy rovněž vedou k postupnému snížení podílu důchodových dávek z veřejných zdrojů na celkovém objemu vyplácených důchodů.

Kromě reformy veřejného důchodového systému mnoho zemí zavedlo a hodlá dále rozšířit **doplňkové důchodové systémy**. Některé země (Bulharsko, Lotyšsko, Polsko, Maďarsko, Estonsko, Slovensko a Švédsko) dokonce přesunuly část příspěvků z veřejných systémů do povinných fondových a soukromých důchodových systémů. Tyto fondové systémy jsou zatím v počáteční fázi, avšak v nadcházejících desetiletích jejich význam značně vzroste. Mnohé země (např. Dánsko, Švédsko, Nizozemsko, Irsko) se již nyní ve velké míře spoléhají na soukromá zaměstnanecká penzijní pojištění.

Očekává se, že veřejné výdaje na **zdravotní péči** v EU se mají do roku 2060 zvýšit o 1,5 % HDP (Sdělení komise, 2009, 180 v konečném znění). Výdaje na zdravotní péči také úzce souvisí s technologickým pokrokem. Nově vyvinuté metody včasné diagnózy a léčby sice značně přispívají k růstu výdajů, avšak z dlouhodobého hlediska může mít pokrok lékařské vědy také úsporné účinky. Účinné řízení technologie je tedy nezanedbatelným faktorem ovlivňujícím budoucí výdaje.

Stárnutí populace povede také k vyšším veřejným výdajům na **dlouhodobou péči**. Na základě současného koncepčního rámce se tyto veřejné výdaje mají do roku 2060 zvýšit o 1,25 % HDP (Sdělení komise, 2009, 180 v konečném znění), neboť v budoucnosti budou nejrychleji rostoucí věkovou skupinou v populaci velmi staří lidé (osoby starší 80 let).

Pokud jde o veřejné výdaje v oblasti **vzdělávání**, navzdory klesajícímu počtu dětí v příštích desetiletích si mohou současné cíle v oblasti politiky vzdělávání v EU a výrazné zlepšování kvality vzdělávání v budoucnosti vyžádat vyšší výdaje na vzdělávání. Pro růst produktivity budou v budoucnosti rozhodující investice do lidského kapitálu mladých lidí a dospělých pracovníků.

Nadále platí návrh řešení hospodářských a rozpočtových problémů způsobených stárnutím populace vypracovaný v podobě strategie schválené Evropskou radou na zasedání ve Stockholmu v roce 2001, tj.:

- rychlé snižování zadluženosti,
- zvyšování míry zaměstnanosti a produktivity,
- reforma důchodových systémů a systémů zdravotní a dlouhodobé péče.

Stejně tak platí pět cílů stanovených v říjnu 2006 ve sdělení Komise o demografické budoucnosti Evropy (Sdělení komise, 2006, 571 v konečném znění).

Tyto cíle jsou zaměřeny na:

- podporu demografické obnovy v Evropě vytvořením lepších podmínek pro rodiny,
- podporu zaměstnanosti v Evropě vytvořením většího počtu pracovních míst a prodloužením a zkvalitněním produktivního období v životě,
- produktivnější a dynamickou Evropu,
- přijímání a integraci migrantů v Evropě,
- zajištění udržitelných veřejných financí v Evropě, což zaručí odpovídající sociální zabezpečení a mezigenerační spravedlnost.

Úspěch při řešení demografických problémů Evropy závisí na prosperujícím a dynamickém hospodářství se stoupající produktivitou a účinně fungujícími trhy (Sdělení komise, 2009, 180 v konečném znění).

4 Analýza demografického vývoje v ČR a srovnání s EU

V této kapitole je analyzován demografický vývoj v České republice. Důraz je kladen na období 2000 - 2008, ale pro lepší názornost jsou uváděny i hodnoty jednotlivých ukazatelů z dřívějšího období, tedy z 90. let. Údaje týkající se České republiky jsou čerpány z Českého statistického úřadu, který se v jedné ze svých sekcí věnuje demografii. Získané hodnoty jsou následně srovnány s hodnotami týkajícími se Evropské unie jako celku, tedy průměru všech 27 členských států. Na základě této analýzy jsou vyvozeny závěry, zdali jsou demografické trendy v České republice stejné, podobné či úplně odlišné než v EU. Pro porovnání hodnot čerpám údaje týkající se demografického vývoje v EU ze statistického úřadu Evropských společenství (Eurostat). Údaje, které poskytuje Český statistický úřad Eurostatu, jsou ve většině případů kompatibilní.

4.1 Vývoj vybraných ukazatelů za období 2000 - 2008

V období 2000 - 2008 došlo v České republice k výraznému zvýšení absolutního počtu živě narozených - z hodnot okolo 90 000 ročně na hodnotu přes 119 000 v roce 2008. Ačkoliv jde o jasný růstový trend, jeho příčinou je především početná generace, která se dostává do věku největší plodnosti. Počet dětí připadajících na jednu ženu, se totiž zvýšil z extrémně nízkých hodnot 1,144 pouze na hodnotu 1,497, což představuje stále nízkou plodnost, hluboko pod hodnotou 2,1 zajišťující zachování současného počtu obyvatel přirozenou obnovou populace. V letech 2004 - 2008 se po krátké stagnaci v předchozích třech letech obnovilo prodlužování naděje dožití obyvatel při narození. Podíl osob ve věku nad 65 let se v období 2000 - 2008 mírně zvýšil, zatímco podíl osob ve věku 0 - 14 let se ve stejném období výrazněji snížil. Zdaleka nejvýznamnější demografickou změnu v České republice představoval znatelný nárůst počtu přistěhovalých ze zahraničí. Zatímco saldo zahraniční migrace se po většinu 90. let udržovalo na hodnotách okolo 10 000 ročně, od roku 2003 prudce vzrostlo. V roce 2008 vykazovalo saldo migrace hodnotu téměř 72 000 osob.

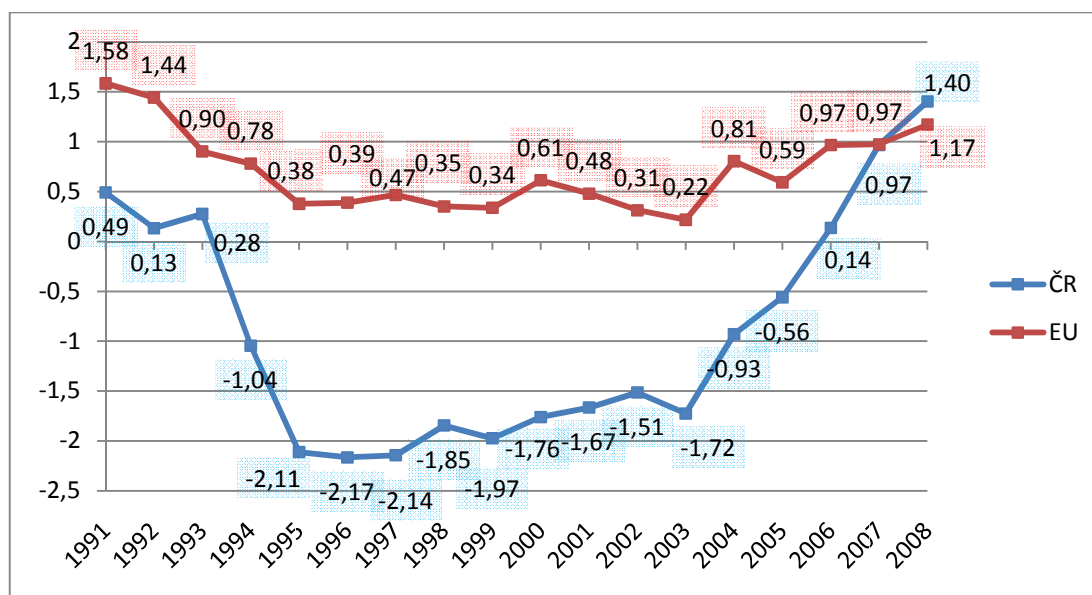
4.1.1 Velikost populace České republiky

V České republice žilo v roce 2008 10 468 tisíc obyvatel. V letech 1993 - 2002 se počet obyvatel ČR snižoval, obrat nastal v roce 2003. Od tohoto roku dochází k nepatrnému zvyšování počtu obyvatel České republiky, s důrazem na roky 2007 a 2008, kdy byl nárůst podstatně vyšší. Za rok 2008 se počet osob zvýšil o 86,4 tisíce, z čehož 14,6 tisíc tvořil přirozený přírůstek. Největší část celkového přírůstku tvořilo saldo migrace, které v roce 2008 představovalo hodnotu téměř 71,8 tisíc přistěhovalých osob. Vývoj celkového

přírůstku v České republice i v EU – 27 je zobrazen graficky v příloze č. 9 *Hrubá míra celkového přírůstku*. Tento graf znázorňuje celkový přírůstek obyvatel České republiky na 1 000 osob.

Přirozený přírůstek v České republice vykazoval nepřetržitě v letech 1994 až 2005 záporné hodnoty – docházelo tedy k přirozenému úbytku populace České republiky. Teprve od roku 2006 došlo k výraznému obratu tohoto trendu, od tohoto roku převyšuje počet narozených dětí počet zemřelých osob. Vývoj hrubé míry přirozeného přírůstku je znázorněn v následujícím grafu, kde je srovnáván s EU - 27. Míra přirozeného přírůstku průměru EU - 27 se vyvíjí poměrně rovnoměrně, ve sledovaném období neklesla do záporných hodnot.

Graf 4.1 Hrubá míra přirozeného přírůstku 1991 – 2008, v ‰

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

4.1.2 Věková struktura obyvatelstva

Současné věkové složení populace České republiky se vyznačuje nízkým počtem a podílem dětí, silným zastoupením osob v ekonomicky aktivním věku a zatím nepříliš vysokým počtem a podílem osob ve vyšším věku. Nízká úroveň porodnosti po roce 1993 vedla k prohloubení poklesu počtu a podílu dětí v populaci, který začal přibližně v polovině 80. let. Mírný vzestup počtu narozených dětí, ke kterému dochází od roku 2002, se projevil až v roce 2008 zastavením poklesu absolutního počtu dětí do věku 14 let, jejich relativní zastoupení v populaci se ale dále snížilo. Podíl dětí ve věku 0 - 14 let na úrovni 14,1 % z roku 2008 je o 6,5 procentních bodů nižší než v roce 1991. Od roku 2007 je v ČR více osob ve věku nad 65 let než dětí do 14 let.

V zemích EU – 27 je vývoj, jak naznačuje tabulka, podobný. Ve sledovaném období je patrný trend snižování podílu dětské složky populace a naopak rostoucí podíl populace starší 65 let. V roce 2004 došlo ke zlomu a od tohoto roku převažuje relativní podíl starších osob nad podílem dětí ve věku 0 - 14 let.

Tabulka 4.1 Podíly obyvatel ve věku 0 - 14 let, 65 let a více, v ČR a EU – 27, v %

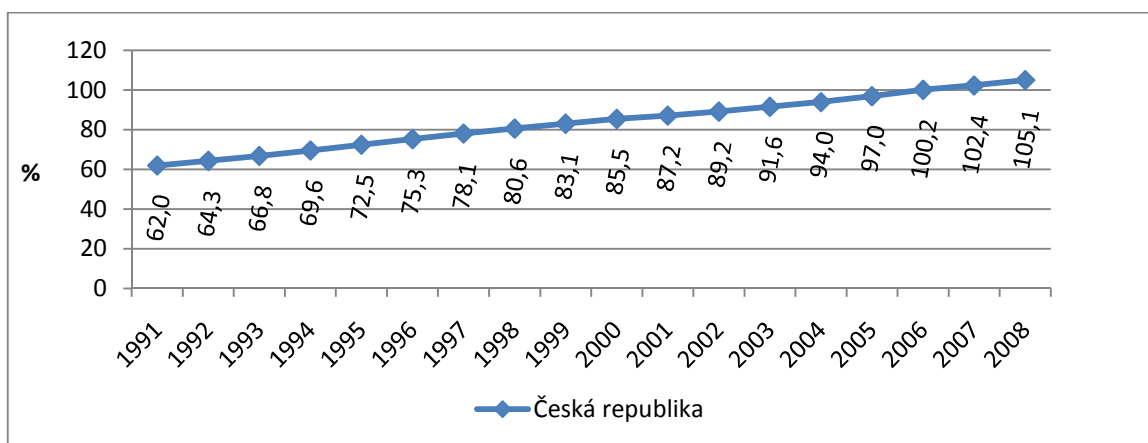
	Česká republika		EU - 27	
	0 - 14	65+	0 - 14	65+
1991	20,6	12,7	19,3	13,9
1995	18,3	13,3	18,4	14,7
2000	16,2	13,9	17,3	15,6
2001	15,9	13,9	17,0	15,8
2002	15,6	13,9	16,8	16,0
2003	15,2	13,9	16,6	16,2
2004	14,9	14,0	16,4	16,4
2005	14,6	14,2	16,2	16,6
2006	14,4	14,4	16,0	16,8
2007	14,2	14,6	15,8	16,9
2008	14,1	14,9	15,7	17,0

Zdroj: ČSÚ, Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

Vzájemného porovnávání zastoupení jednotlivých věkových skupin je možno také docílit pomocí indexu stárí, který vyjadřuje procentuální poměr mezi starší složkou populace a dětskou složkou populace. Je - li výsledná velikost indexu nižší než 100, je podíl sledované dětské složky obyvatel vyšší než podíl starších osob, naopak, pokud převyšuje výsledná hodnota indexu hodnotu 100, je počet starších osob vyšší než počet dětí v populaci. Jak je možno vidět v grafu, od roku 1991 do roku 2005 v České republice převažoval podíl dětské složky obyvatel, od roku 2006 je tomu naopak a převažuje podíl starších osob.

Pro tento ukazatel se mi nepodařilo zjistit hodnoty platné pro členské země EU, proto je nemůžu srovnávat s EU - 27. I přesto však tento graf uvádím, neboť mne velmi zaujal vývoj hodnot tohoto indexu. Za povšimnutí, dle mého názoru, stojí obrovský nárůst hodnot indexu stárí z 62 % v roce 1991 na 105,1 % v roce 2008. Z grafu je dobře patrný trend stárnutí populace České republiky

Graf 4.2 Index stáří ČR

Zdroj: ČSÚ, [cit. 2010], vlastní zpracování

Věková struktura je statistickým rozdělením obyvatelstva podle věku, je proto možné využít střední hodnoty. Využívaný je průměrný věk, k jehož výpočtu se používá vážený aritmetický průměr. Průměrný věk obyvatelstva ČR se neustále zvyšuje, což vypovídá o pokračujícím trendu stárnutí. V roce 2008 byl průměrný věk 40,5 let. Průměrný věk u mužů je nižší než u žen. Ve zmíněném roce dosáhl u mužů hodnoty 38,9 let a u žen 42 let. Od roku 1991 se zvýšil přibližně o 4 roky.

Tabulka 4.2 Průměrný věk

	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Průměrný věk	36,5	37,3	38,8	39,0	39,3	39,5	39,8	40,0	40,2	40,3	40,5
ČR - Muži	34,7	35,6	37,1	37,4	37,7	37,9	38,2	38,4	38,6	38,8	38,9
ČR - Ženy	38,1	38,9	40,3	40,5	40,8	41,0	41,3	41,5	41,7	41,8	42,0

Zdroj: ČSÚ, [cit. 2010], vlastní zpracování

4.1.3 Struktura obyvatel dle pohlaví

V České republice v roce 2008 připadalo na 100 mužů 104,2 žen. Ze zjištěných výsledků hodnot zaznamenaných v tabulce je zřejmé, že v české populaci ve zmíněném období převládají ženy. Tento rozdíl mezi oběma pohlavími se však neustále snižuje. Velmi podobné hodnoty vykazuje EU, kde je trend převahy žen v populaci a pozvolné snižování rozdílů zaznamenáno také.

Tabulka 4.3 Počet žen na 100 mužů

	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU-27	105,5	105,4	105,4	105,4	105,3	105,2	105,1	105,0	105,0	104,9	104,9
ČR	106,1	105,8	105,5	105,5	105,4	105,4	105,3	105,2	104,9	104,7	104,2

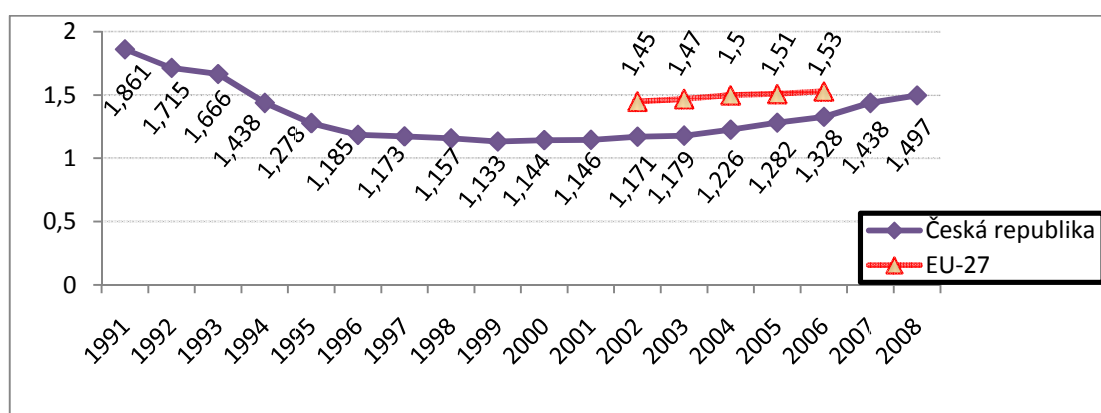
Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

4.1.4 Porodnost

Porodnost v České republice v posledních letech vykazuje velmi příznivý vývoj. Zvyšování porodnosti lze dokumentovat třemi základními způsoby: celkovým počtem živě narozených dětí, hrubou mírou porodnosti a ukazatelem úhrnné plodnosti. Z hlediska mezinárodních srovnání je nejlepším ukazatelem vývoje porodnosti úhrnná plodnost. Na rozdíl od hrubé míry porodnosti nebo celkového počtu narozených dětí není úhrnná plodnost ovlivněna věkovou strukturou, tedy počtem žen v plodném věku. Obecně totiž platí, že je – li v populaci hodně žen v plodném věku, což může být zapříčiněno úrovní plodnosti přibližně před 20 - 25 lety, je zřejmé, že i celkové počty narozených dětí budou vyšší než kdyby při stejné míře reprodukce takových žen bylo v populaci méně (Rabušic, 1997).

Úhrnná plodnost v České republice se neustále zvyšuje od roku 1999, kdy byla zaznamenána historicky nejnižší a to 1,13 živě narozených dětí na jednu ženu. V roce 2008 úroveň úhrnné plodnosti dosáhla hodnoty 1,497. Průměrná úhrnná plodnost v EU byla v letech 2001 – 2005 mírně vyšší než v České republice, pro zbývající období jsou data nedostupná, proto nelze uskutečnit srovnání.

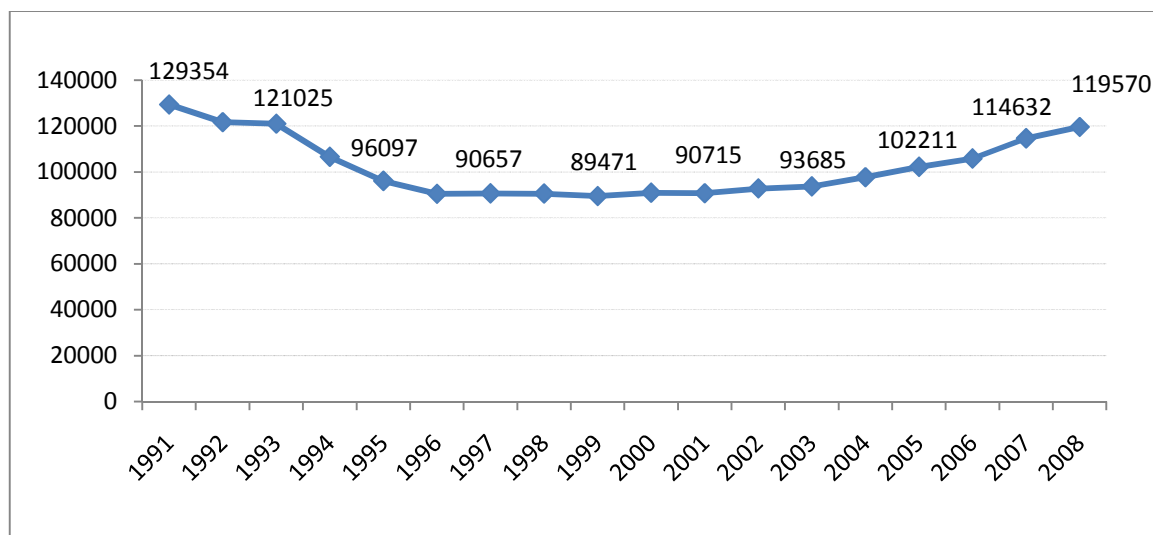
Graf 4.3 Úhrnná plodnost

Zdroj: ČSÚ, Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

V průběhu roku 2008 se v České republice živě narodilo 119 570 dětí, což bylo o 4,9 tisíce více než v roce 2007. Počet živě narozených dětí v ČR roste nepřetržitě od roku 2001, nicméně meziroční tempo růstu bylo v roce 2008 nižší než mezi roky 2006 – 2007.

Graf 4.4 Počty živě narozených dětí v ČR v letech 1991 – 2008

Zdroj: ČSÚ, [cit. 2010], vlastní zpracování

Hrubá míra porodnosti, tedy počet živě narozených na tisíc obyvatel, vykazovala v ČR v roce 2008 hodnotu 11,5 a stejně jako předchozí zmíněné ukazatele, má hrubá míra porodnosti od roku 1999 vzestupný charakter. V EU - 27 byla hrubá míra porodnosti v roce 2008 10,9 živě narozených na tisíc obyvatel a ve srovnání s rokem 2007 vzrostla o 0,3. Rostoucí trend je patrný jak v České republice, tak také v EU - 27, avšak v EU je v posledních letech hrubá míra porodnosti nižší.

Tabulka 4.4 Hrubá míra porodnosti (v ‰)

	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU - 27	12,0	10,7	10,6	10,4	10,3	10,3	10,4	10,4	10,6	10,6	10,9
ČR	12,5	9,3	8,8	8,9	9,1	9,2	9,6	10,0	10,3	11,1	11,5

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

Dle mého názoru zajímavým trendem se stává také zvyšování průměrného věku matek při narození prvního dítěte. V roce 1991 byl v ČR tento věk matek 22,5 let, postupným odkládáním mateřství do vyššího věku se zvýšil na 27,3 let v roce 2008.

4.1.5 Úmrtnost

Počet zemřelých osob v roce 2008 dosáhl 104 948, ve srovnání s předchozím rokem vzrostl o 312. Veškerý přírůstek počtu zemřelých byl na úkor mužské části populace, počet zemřelých žen meziročně mírně klesl.

Hrubá míra úmrtnosti v České republice se v roce 2008 dostala na úroveň 10,1 ‰. Od roku 1991 převážně klesala z úrovně 12,1 ‰, výjimkou byly roky 1999, 2002 a 2003, kdy docházelo k nepatrnému nárůstu. Hrubá míra úmrtnosti v EU byla v celém zjišťovaném období od roku 1991 do roku 2008 průměrně nižší než v České republice. V roce 2008 byla zaznamenána hodnota hrubé míry úmrtnosti 9,7 zemřelých na tisíc obyvatel.

Tabulka 4.5 Hrubá míra úmrtnosti (v ‰)

	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU - 27	10,5	10,4	10,0	9,8	10,0	10,1	9,6	9,8	9,6	9,7	9,7
ČR	12,1	11,4	10,6	10,5	10,6	10,9	10,5	10,5	10,2	10,1	10,1

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

Zemřelí podle věku se liší v závislosti na pohlaví, ženy se průměrně dožívají vyššího věku a ve věkové skladbě zemřelých žen převládají starší ročníky. V posledních čtyřech letech již více než polovina zemřelých žen byla starší 80 let, zatímco podíl zemřelých mužů v tak vysokém věku nebyl ani třetinový (v roce 2008 28 %). Naopak dvojnásobné relativní zastoupení mají ve srovnání s ženami zemřelí muži ve věku 15 – 64 let (33 % oproti 15 %). V posledních letech se pozitivně mění zvláště úmrtnost starších osob a také mužů středního věku.

V dlouhodobém pohledu probíhá snižování úrovně úmrtnosti ve všech věkových skupinách, nejvýrazněji se v období 1991 - 2008 změnila u nejmenších dětí do 1 roku věku, míra kojenecké úmrtnosti se v ČR snížila téměř o tři čtvrtiny z hodnoty 10,4 na 2,8 zemřelých dětí na 1 000 živě narozených dětí. Následující tabulka srovnává vývoj v České republice a EU – 27. Přestože v kolonce EU v posledních uvedených letech chybí hodnota, vývoj se jeví příznivý jak pro ČR, tak pro EU, neboť dochází ke snižování míry kojenecké úmrtnosti.

Tabulka 4.6 Míra kojenecké úmrtnosti (v ‰)

	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU - 27	9,8	7,5	5,9	5,7	5,4	5,3	5,1	4,9	4,7	:	:
ČR	10,4	7,7	4,1	4,0	4,1	3,9	3,7	3,4	3,3	3,1	2,8

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

4.1.6 Střední délka života

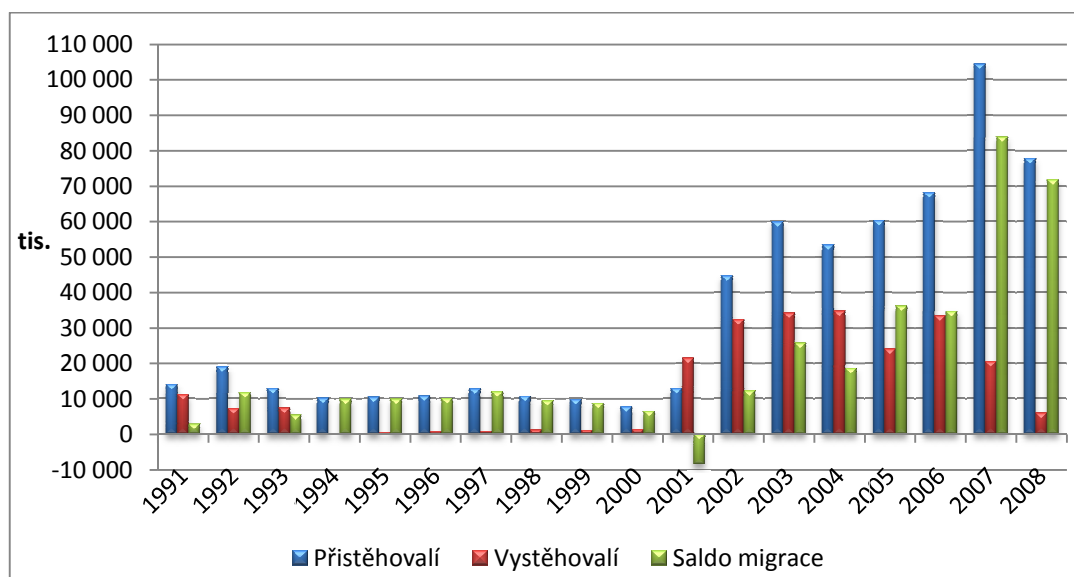
Střední délka života neboli naděje dožití při narození u obou pohlaví vzrostla, a to na 74 let pro muže a 80,1 let pro ženy. Naděje dožití při narození roste mírně rychleji u mužů, v období 1991 – 2008 průměrně o 0,35 ročně ve srovnání s 0,27 u žen. Maximální meziroční zvýšení bylo zaznamenáno u mužů na úrovni 0,75 roku v roce 2003 a u žen 0,57 roku v roce 1998. V roce 2008 vzrostla naděje dožití při narození ve srovnání s předchozím rokem o 0,29 resp. 0,24 let.

Vzrůstající střední délka života je jedním z mnoha faktorů, které směřují k profilu stárnoucí populace Evropy. Tento indikátor se postupně zvyšuje pro muže i ženy jak v Evropě, tak v ostatních regionech světa a očekává se pokračování tohoto trendu. V roce 2007 v zemích EU - 27 byla naděje dožití mužů při narození 76,1 let, zatímco u žen byla o 6,1 let vyšší, tedy 82,2 let.

4.1.7 Migrace

Statistika zahraniční migrace přinesla v roce 2008 meziroční snížení počtu přistěhovaných i vystěhovaných, přesto však výsledné saldo 71 790 osob bylo ve srovnání s obdobím 2002 – 2006 více než dvojnásobné. Podle evidence Ministerstva vnitra ČR se v roce 2008 do České republiky přistěhovalo celkem 77 817 osob, o 26,6 tisíce méně než v roce předchozím. Počet vystěhovaných se snížil ještě výrazněji, meziroční pokles činil téměř 71 %, evidováno bylo pouze 6 027 vystěhovaných osob.

Graf 4.5 Migrace do a z České republiky

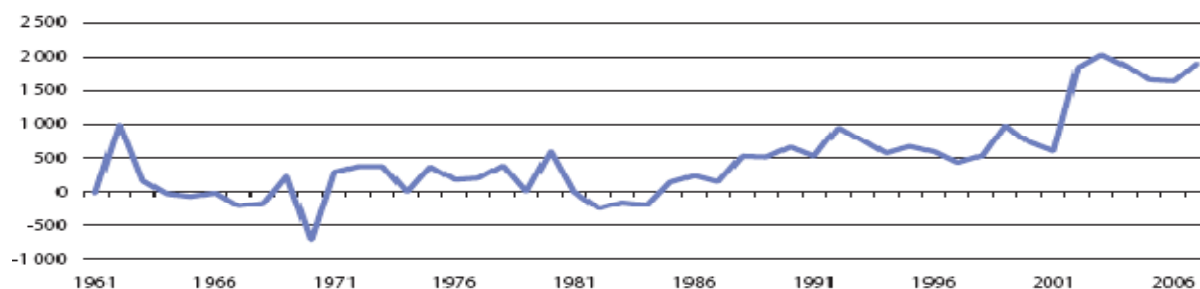
Zdroj: ČSÚ, [cit. 2010], vlastní zpracování

Mezi přistěhovalými i vystěhovalými tradičně převládají muži, v roce 2008 tvořili 63,2 % imigrantů a 66,2 % emigrantů. Převažující pracovní formu migrace dokládá věkové rozložení migrantů, kdy v obou složkách je velmi malé relativní zastoupení osob starších 65 let (v období 2003 - 2008 mezi přistěhovalými 0,7 – 1,3 % a vystěhovalými 0,6 – 4,2 %) a také nízké zastoupení dětské složky populace, tedy osob ve věku 0 - 14 let (přistěhovalí 5,5 – 7,9 %, vystěhovalí 3,4 – 7,8 %). Imigranti jsou dlouhodobě nejvíce zastoupení ve věkové skupině 15 - 34 let, která v roce 2008 zahrnovala až 61,5 % přistěhovalých. Průměrný věk migrantů je vyšší u mužů než u žen a u emigrantů ve srovnání s imigranty.

Přírůstek počtu obyvatel zahraničním stěhováním v hodnotě 71,8 tisíce byl převážně zajištěn imigrací občanů Ukrajiny, kteří se na saldo migrace podíleli celou čtvrtinou. Dále tento přírůstek tvořili občané Vietnamu (19 % salda) a Slovenska (10 % salda). Vyšší než dvoutisícovou aktivní bilanci měla Česká republika v roce 2008 ještě s občany dalších 5 států: Rusko (5,7 tis.), Mongolsko (3,5 tis.) Moldavsko (3,3 tis.), Německo (2,3 tis.) a USA (2,2 tis.)

I přesto, že je celkové saldo migrace v EU převážně kladné a od konce 80. let 20. století většinou stoupající, postupem doby je povaha migračních znaků proměnlivá. Jak je možné vyčíst z grafu, v rozmezí let 2002 a 2007 se saldo migrace pohybovalo mezi 1,64 a 2,03 miliony ročně, zatímco do roku 2002 saldo migrace nikdy nepřesáhlo hranici milionu.

Graf 4.6 Saldo migrace v EU - 27 (v tisících)

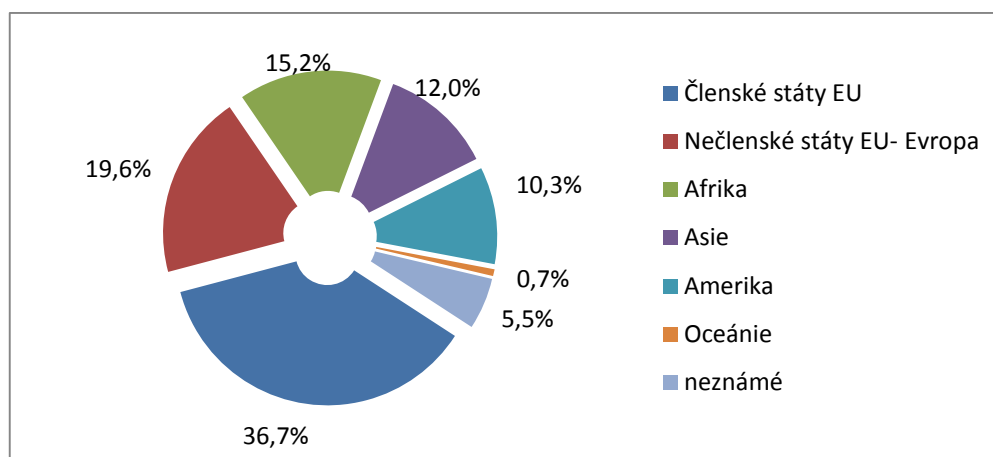

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 168

Vyjádřeno v procentech, podíl imigrantů v roce 2007 byl 0,39 % k celkovému počtu obyvatel v zemích EU - 27.

Počet cizích státních příslušníků žijících v EU - 27 v období 2001 - 2008 se zvýšil o 9,2 milionů osob, reprezentoval tak nárůst ze 4,5 % na 6,2 % z celkové populace EU. Celkový počet cizích státních příslušníků žijících na území členských států EU byl k 1.1.2008 30,8 milionů. Více než jedna třetina všech cizích státních příslušníků v EU - 27 (11,3 milionů osob) jsou občané jiného členského státu EU. Druhý největší podíl těchto cizinců je složen z 6,0 milionů osob z nečlenských evropských států, následován 4,7 miliony osob z Afriky a 3,7 miliony ze zemí Asie.

Graf 4.7 Podíl cizích státních příslušníků ve 27 zemích EU podle kontinentu původu, 2008

Zdroj: Citizens of European countries account for the majority of the foreign population in EU - 27 in 2008, Eurostat - statistics in focus 94/2009, vlastní zpracování

4.2 Očekávaný vývoj do budoucna

Oddělení demografické statistiky Českého statistického úřadu (ČSÚ) vypracovalo projekci obyvatelstva, která vychází z demografické struktury obyvatelstva k 1.1.2009. Byla vypracována ve třech variantách, nízké, střední a vysoké. Střední varianta projekce je považována a prezentována jako nejpravděpodobnější a proto jsem si ji zvolila za základ své analýzy. Horizont Projekce 2009 byl stanoven na rok 2065. Cílem projekce je nastínění směru budoucího vývoje populace České republiky a poukázání na změny ve složení obyvatelstva, které budou výrazné a neodvratitelné.

Počet obyvatel České republiky by měl růst do roku 2030, kdy by měl dosáhnout 10,91 mil., poté do roku 2065 následně klesat k hranici 10,67 mil. obyvatel.

Střední varianta projekce předpokládá stagnaci úhrnné plodnosti na úrovni 1,50 po dobu dvou let, poté plynulý růst na úroveň 1,65 do roku 2025 a dále pak na 1,72 do roku 2050 se současným posunem průměrného věku matek do vyššího věku (z nynějších 29,3 na 31,0 let). Kolem roku 2030 je očekáváno lokální minimum počtu narozených dětí, následný růst vrcholí okolo roku 2045 sekundární vlnou porodnosti, která by měla být odrazem vyššího počtu narozených dětí na počátku 21. století (rok 2008 je považován za rok, kdy počet živě narozených dětí dosáhl svého vrcholu).

Dále se předpokládá růst naděje dožití u mužů i u žen. Střední délka života by v roce 2030 měla vzrůst na hodnotu 79,5 let u mužů a 85,1 let u žen a následně je pak očekáván pozvolnější růst na hodnotu 86,5 let, resp. 91,0 let v roce 2065. Celkové zvýšení střední délky života podle projekce představuje u žen 10,5 let a 12,5 let u mužů. I přes rostoucí naději dožití je očekáván růst počtu zemřelých, výrazněji v letech 2025 – 2040, kdy budou věkem nejvyšší úmrtnosti procházet silnější populační ročníky. Následujících 20 let do roku 2060 se očekává spíše stagnace počtu zemřelých.

Dle střední varianty bylo nejvyššího přirozeného přírůstku dosaženo již v roce 2008, v období do počátku 30. let 21. století přirozený přírůstek prudce poklesne až na hranici záporného přirozeného přírůstku 28 – 30 tis. osob ročně, který se udrží po období 2030 – 2050. Do konce projektovaného období se předpokládá zvýšení ročního přirozeného úbytku na 48,7 tisíc osob.

Vývoj migrace je vlivem vnějších podmínek velmi těžko předvídatelný. V zásadě ČSÚ předpokládá konstantní saldo zahraniční migrace s tím, že Česká republika zůstane migračně ziskovou zemí. V ČR prozatím převládá pracovní forma migrace, která se odráží

ve struktuře salda podle pohlaví i věku. V současné době tvoří okolo 60 % migrantů muži a pouze 40 % ženy. Projekce 2009 předpovídá postupné přibližování se věkové a pohlavní struktuře migrantů v EU, které by mělo být dosaženo v roce 2030, kdy se téměř vyrovná poměr mužů a žen v saldu zahraniční migrace.

Podle střední varianty odpovídá vývoj celkového přírůstku obyvatelstva České republiky vývoji přirozeného přírůstku, tj. klesající trend, v letech 2035 – 2050 stagnace a poté další pokles.

Ve všech variantách projekce dojde k výraznému nárůstu podílu osob starších 65 let. Index stárí i nadále výrazně vzroste, v polovině 20. let 21. století překročí hranici 150 seniorů na 100 dětí. Na konci roku 2065 je předpokládán průměrný věk populace ČR, který nyní činí 40,5 let, na úrovni 49,0 let.

Vývoj v EU dle projekce EUROPOP 2008 předpokládá zvyšování celkové populace do roku 2035 a posléze postupný pokles na 506 mil. osob do roku 2060. V jednotlivých členských zemích EU projekce očekává nerovnoměrnost vývoje. Na jedné straně jsou populace Kypru, Irska a Lucemburska, kde by měla velikost těchto populací podle prognózy narůstat a to téměř o 50 % za období 2008 - 2060, pro populaci Belgie, Španělska, Francie, Švédska a Velké Británie je do roku 2060 očekáván nárůst v rozmezí 15 - 25 %. Na rozdíl od počtu obyvatel Polska, Estonska, Maďarska, Slovenska a Německa, který by se podle predikcí měl do roku 2060 snížit o 10 - 20 %. Dokonce ještě větší pokles, v rozmezí 20 – 30 %, je očekáván v Bulharsku, Lotyšsku, Litvě a Rumunsku. V roce 2060 by nejpočetnější populaci měla mít Velká Británie (77 milionů obyvatel), následně pak Francie, Německo, Itálie a Španělsko.

4.3 Řešení dopadů demografických změn v České republice

Stárnutí populace je charakteristickým rysem demografického vývoje České republiky, který podle předchozí predikce Českého statistického úřadu bude i nadále pokračovat. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí by politika přípravy na stárnutí měla reagovat na dvě základní výzvy a to na integraci starších osob do ekonomického a sociálního rozvoje a vytvoření věkově inkluzivní společnosti. Podpora mezigenerační soudržnosti a solidarity by měla být součástí všech opatření přijímaných v souvislosti se stárnutím populace.

V roce 2006 byla vládou České republiky jako poradní a iniciativní orgán zřízena Rada vlády pro seniory a stárnutí populace. Prioritami této Rady z pohledu Ministerstva práce

a sociálních věcí jsou podpora podnikání všech osob, podpora tvorby strategií zaměstnavatelů vůči starším zaměstnancům a zvýšení jejich zaměstnanosti, podpora rodiny a zabránění diskriminace na základě věku.

Vláda přijala usnesením ze dne 9. 1. 2008 Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 – 2012. Tento strategický dokument stanovil cíle a opatření, která je třeba přijmout v konkrétních oblastech v kontextu demografického stárnutí a sociálních změn. Program vychází z předpokladu, že k úspěšnému řešení výzev spojených se stárnutím populace a zvýšení kvality života ve stáří je nezbytné zaměřit se na témata aktivního stárnutí, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podpory rodin a pečovatelů, ale také na ochranu lidských práv.

Aktivní stárnutí

Zvýšení ekonomické aktivity a zaměstnanosti je zásadní strategií k řešení ekonomických výzev spojených s demografickým stárnutím. Problémem stárnutí není ani tak jeho dopad na ekonomiku, jako spíše jeho interakce se situací na trhu práce a charakteristikami důchodového systému. Konkurenceschopnost ekonomiky bude stále více záviset na investicích do vzdělání a zdraví v průběhu života. Lidé musí být zdravější, aby byli schopni zůstat déle v zaměstnání, měli by být připravováni pro delší a flexibilnější kariéru a aktivní přístup k rozvoji svých dovedností. Ke zvýšení zaměstnanosti starších osob a prodloužení a zkvalitnění pracovního života je nezbytné motivovat jak zaměstnavatele, tak starší zaměstnance. Na úrovni ekonomické aktivity a na solidaritě mezi ekonomicky aktivními a neaktivními je založeno financování penzijního a zdravotního pojištění. K zajištění udržitelnosti financování těchto systémů je nezbytné zvýšení zaměstnanosti všech skupin populace. V souvislosti s demografickým stárnutím je zásadní dosažení evropských cílů politiky zaměstnanosti, což znamená zvýšení obecné úrovně zaměstnanosti na 70 %, zaměstnanosti žen na 60 % a zaměstnanosti starších osob ve věku 55 až 64 let na 50 %. Do roku 2012 je žádoucí dosažení 55 % zaměstnanosti starších osob. Přejít mezi ekonomickou aktivitou a neaktivitou by měl být flexibilnější. Starší osoby mohou setrvat déle na trhu práce, pokud k tomu dostanou příležitost a budou pro ně vytvořena pracovní místa bez ohledu na důchodový věk. Reforma pracovního trhu musí probíhat v souladu s důchodovou reformou. Zvýšení důchodového věku musí být doprovázeno opatřeními ke zvýšení zaměstnanosti starších osob.

Změny věkové struktury vytvářejí zejména v případě důchodového systému průběžně financovaného a dávkově definovaného, tlak na výdajovou stranu důchodového systému. Současný systém je bez provedení přiměřených změn dlouhodobě finančně neudržitelný. Důchodová reforma by proto měla být vnímána jako kontinuální proces přizpůsobování a ne jako jednorázová změna.

Zdraví a zdravé stárnutí

Změna věkové struktury populace je jedním z faktorů, které ovlivňují výskyt nemocí spojených s vyšším věkem. Zvýšení počtu starších osob se specifickými zdravotními potřebami vyžaduje přizpůsobení zdravotních služeb a zajištění dostupnosti geriatrické péče. Zlepšení a podpora duševního zdraví je zásadní pro zlepšení kvality života ve stáří. Většina zdravotní péče je koncipována na modelu akutní péče, která neodpovídá potřebám zejména starších a chronicky nemocných pacientů. Prioritou by proto měla být strategie rozvoje dlouhodobé péče s důrazem na kvalitu, důstojnost, rovnost přístupu, možnosti volby a flexibilitu mezi formální a neformální péčí a mezi institucionální a domácí péčí. Rozvoj takového systému dlouhodobé péče vyžaduje transformaci léčeben pro dlouhodobě nemocné a domovů pro seniory. V neposlední řadě prevence zdraví v průběhu života může pomoci zvýšit soběstačnost ve stáří.

Rodina a péče

V důsledku nízké porodnosti a klesající úmrtnosti je ve společnosti nepoměr mezi generacemi, tedy málo dětí a více starších osob. Péče starším lidem je poskytována zejména rodinou a nedá se očekávat, že v následujících letech přestane rodina hrát významnou roli. Pečovatelé o starší osoby, stejně jako pečující o děti, by měli mít možnost setrvat na trhu práce. Důležitým faktorem zvýšení kvality péče je rozvoj vzdělávání. Integrace poznatků gerontologie a geriatrie do vzdělání lékařů a zdravotnických pracovníků je předpokladem zavedení moderních přístupů a metod do praxe. Zvýšení povědomí o stárnutí a potřebách ve stáří by mělo být dostupné také jako forma podpory neformálních pečovatelských sítí.

5 Závěr

Cílem této bakalářské práce na téma Současné trendy ve vývoji populace v zemích EU bylo zhodnocení demografického vývoje v Evropské Unii a v České republice a jeho následné srovnávání. Pro dosažení stanoveného cíle jsem se rozhodla využít metody analýzy a komparace.

V druhé kapitole jsem se zabývala teoretickými východisky demografie, kde jsou popsány aspekty týkající se demografie. Velká pozornost byla věnována vymezení specifických pojmů a vybraných ukazatelů.

Třetí kapitola je zaměřena již praktičtěji, a to na populační trendy v zemích Evropské Unie. Na začátku této kapitoly jsou zmíněna fakta, která nastiňují vývoj evropské populace již z 18. století. Následně byl zjišťován vývoj pomocí jednotlivých ukazatelů v zemích EU.

Ve čtvrté, stěžejní, kapitole této práce jsem analyzovala demografický vývoj v České republice. Zjištěné hodnoty jsem se pokusila pomocí grafů a tabulek názorně srovnávat s hodnotami zjištěnými za celou Evropskou Unii, tedy s průměrnými hodnotami ze všech členských zemí EU. Z těchto porovnávaných hodnot jednotlivých ukazatelů jsem vyvodila závěry o tom, zdali je vývoj populace v České republice stejný, podobný či naprosto odlišný nežli je vývoj v Evropské Unii.

Populace Evropské Unie roste poměrně pomalým tempem, na rozdíl od ostatních regionů světa. Ve většině zemí Evropské Unie je patrný trend zvyšování počtu obyvatel. Největší nárůst počtu obyvatel v EU – 27 byl dlouhodoběji zaznamenán v Irsku, Španělsku, Francii, Itálii a ve Velké Británii. Největší tempo populačního růstu vykazovalo Irsko, Španělsko a Kypr.

Úhrnná plodnost v Evropě postupně klesá, na počátku 60. let se pohybovala průměrná úhrnná plodnost v Evropě na hodnotě 2,51, kdežto v současné době je na hodnotě přibližně 1,41. Podobný trend zaznamenává také Severní Amerika, která je dlouhodobě regionem s druhou nejnižší úhrnnou plodností na světě. Nejvyšší úhrnná plodnost v roce 2008 byla v Irsku (2,1) a ve Francii (2,0), naopak nejnižší byla na Slovensku (1,32), v Rumunsku a v Maďarsku (shodně 1,35). V dlouhodobém časovém horizontu měly nejvyšší úhrnnou plodnost Irsko, Francie, Dánsko, Finsko a Švédsko, nejnižší již zmíněné Slovensko.

Hrubá míra porodnosti v EU - 27 v roce 2008 byla 10,2 narozených na 1000 obyvatel. Konkrétně nejvyšší byla v Irsku (16,9 ‰) a ve Francii (13,0 ‰). Nejnížší v Německu (8,3 ‰).

Hrubá míra úmrtnosti byla v EU – 27 v roce 2008 nižší než hrubá míra porodnosti a to 9,7 zemřelých na 1000 obyvatel. Nejvyšší hodnoty vykazuje Bulharsko (14,5 ‰) a Lotyšsko (13,7 ‰). Nejpriznivější hodnoty tohoto ukazatele jsou zaznamenány na Kypru a v Irsku (shodně 6,4 ‰).

Největší přirozený přírůstek v období 2001 až 2008 vykazovalo Španělsko, Velká Británie, Francie, Irsko a Nizozemsko. Největší přirozený úbytek obyvatelstva byl registrován v Německu, Bulharsku, Maďarsku a Rumunsku.

Co se týká migrace, tak největší kladné saldo migrace v období 2002 – 2007 bylo zjištěno ve Španělsku, Itálii, Velké Británii, Francii a Německu. Záporné saldo migrace, tedy vyšší počet emigrantů než imigrantů, bylo ve zmiňovaném období v Bulharsku, Lotyšsku, Litvě, Nizozemsku, Polsku a Rumunsku. V relativním vyjádření byl největší nárůst salda migrace v roce 2007 registrován na Kypru (1,64 %), ve Španělsku (1,59 %) a v Irsku (1,49 %). Nejvíce cizinců žije na území Německa, Španělska, Velké Británie, Francie a Itálie. Největší skupinou cizinců, kteří žijí na území EU, jsou občané Turecka (v roce 2008 podíl 7,9 % na celkovém počtu cizinců).

Podle věkového rozdělení obyvatelstva je patrný trend stárnutí populace. V roce 2008 byla populace EU ve věkové skupině 0 – 14 let zastoupena 15,7 %. Nejpriznivějších hodnot v této věkové skupině dosáhlo Irsko (20,6 %), naopak nejnížší podíl dětské složky byl v roce 2008 v Bulharsku a Německu (13,4 % a 13,7 %). Populace ve věku nad 65 let věku byla v Evropské Unii zastoupena podílem 17 % (což převyšuje podíl osob ve věku 0 – 14 let). Největší podíl populace starší 65 let byl zaznamenán v roce 2008 v Itálii (20,0 %) a Německu (19,9 %), naopak je tomu na Slovensku (12,0 %) a na Kypru (12,5 %), kde je nejnížší podíl osob nad 65 let věku.

Střední délka života při narození je u žen vyšší než u mužů, nejvyšší hodnoty tohoto ukazatele byly v roce 2008 pro muže na Kypru a v Nizozemsku (78,4 let) a pro ženy ve Španělsku (84,3 let). Nejnížší naděje dožití při narození byla ve stejném roce zjištěna pro muže v Litvě (66,3 let) a pro ženy v Bulharsku (77,0 let).

Z výše uvedených hodnot jsem vytvořila úsudek, že příznivý populační vývoj je na Kypru, v Irsku a ve Francii. Naopak spíše nepříznivý v Bulharsku a Německu.

Nyní bych chtěla vyvodit závěr z analýzy demografického vývoje v České republice, provést srovnání a shrnutí zjištěných poznatků.

Od roku 2002 dochází v České republice k nepatrnému zvyšování počtu obyvatel. Přírozený přírůstek obyvatelstva České republiky se v období 1994 – 2005 pohyboval v záporných hodnotách, až v roce 2006 nastal obrat ve vývoji hodnot tohoto ukazatele. Při srovnání s EU – 27 jsem zjistila, že vývoj přírozeného přírůstku v EU je rovnoměrnější a v celém období od roku 1991 až do roku 2008 neklesl do záporných hodnot.

Věková struktura obyvatelstva ČR je od roku 2007 charakteristická převyšujícím podílem osob ve věku nad 65 let než podílem dětí ve věku 0 – 14 let. V EU – 27 je vývoj srovnatelný – také dochází ke snižování podílu dětské složky populace a naopak k rostoucímu podílu populace starší 65 let, s tím rozdílem, že tato převaha je patrná již od roku 2005.

Struktura dle pohlaví byla zjišťována pomocí ukazatele počtu žen na 100 mužů. V celém období 1991 – 2008 převažují ženy, v roce 2008 byla zaznamenána hodnota 104,2 žen na 100 mužů. Podobné hodnoty a jasná převaha žen byly registrovány také v EU. Navíc je zřejmý trend pozvolného snižování těchto rozdílů jak v ČR, tak v EU – 27.

Porodnost v České republice zaznamenává příznivý vývoj. Dochází k postupnému zvyšování úhrnné plodnosti od roku 1999 z hodnoty 1,133 až na hodnotu 1,497 v roce 2008. Počet živě narozených v ČR roste nepřetržitě od roku 2001, také hrubá míra porodnosti vykazuje od roku 1999 vzestupný charakter (z 8,7 ‰ na 11,5 ‰ v roce 2008). V EU - 27 je vývoj obdobný, od roku 2002 hodnoty vzrůstají, avšak v posledních letech jsou hodnoty hrubé míry porodnosti nižší než v ČR (10,9 ‰ v roce 2008).

Úmrtnost v České republice má klesající tendenci (výjimkou byl rok 2008, kdy došlo k velmi mírnému zvýšení počtu zemřelých). Hrubá míra úmrtnosti byla v roce 2008 10,1 zemřelých na 1000 obyvatel. V EU byla hrubá míra úmrtnosti v celém sledovaném období (1991 - 2008) průměrně nižší než v ČR (9,7 zemřelých na 1000 obyvatel). V dlouhodobém pohledu probíhá snižování úrovně úmrtnosti ve všech věkových skupinách, nejvýraznější snížení úmrtnosti však proběhlo u dětí do 1 roku věku. Kojenecká úmrtnost v ČR se snížila

z 10,4 na 2,8 zemřelých dětí na 1 000 živě narozených dětí. Vývoj se jeví příznivý také v EU - 27, kde obdobně dochází ke snižování kojenecké úmrtnosti.

Střední délka života u obou pohlaví vzrostla, pro muže byla v roce 2008 74 let a pro ženy 80,1. V EU dochází taktéž k pozvolnému vzrůstání hodnoty naděje dožití při narození.

Migrace v roce 2008 vykazovala snížení počtu přistěhovalých i vystěhovalých, přesto výsledné saldo 71 790 osob bylo ve srovnání s obdobím 2002 – 2006 více než dvojnásobné. Dle Ministerstva vnitra se v roce 2008 přistěhovalo do ČR 77 817 osob a vystěhovalo 6 027 osob. Věkové rozložení migrantů dokládá převažující pracovní formu migrace, dále jsem zjistila, že věk migrantů je vyšší u mužů než u žen a u emigrantů ve srovnání s imigranty. Čtvrtinu salda migrace v ČR tvoří občané z Ukrajiny, následují občané Vietnamu (19 %) a Slovenska (10 %). V EU je saldo migrace převážně kladné, v rozmezí let 2002 - 2007 se pohybovalo mezi 1,64 a 2,03 miliony ročně.

Při zhodnocení výše uvedených hodnot jsem došla k závěru, že populační vývoj v České republice vykazuje velmi podobné trendy jako Evropská Unie jako celek. Těmito trendy jsou nízká úroveň plodnosti, pokles úrovně úmrtnosti, prodlužující se střední délka života a pokračující migrace. Velkou hrozbou do budoucnosti je stárnutí populace. Česká republika i Evropská Unie začala s tímto problémem bojovat. V České republice existuje Národní program přípravy na stárnutí, který stanovuje cíle a opatření, která je nezbytné přijmout v konkrétních oblastech v souvislosti demografického stárnutí a sociálních změn ve společnosti.

Seznam použité literatury

Knižní publikace:

JENÍČEK, Vladimír, FOLTÝN, Jaroslav. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.

KOSCHIN, Felix. *Vybrané demografické modely*. 2. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002. 51 s. ISBN 80-245-0273-9.

LIBERT, Anne-Marie. *Demografická imploze*. Přeložil V. Frei. Praha : Občanský institut, 2004. 15 s. Publikovaný text byl autorkou přednesen na přednášce OI 11.3.2004. Bulletin občanského institutu č. 154, registrováno pod číslem MKČR 6738.

LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie : Její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. 1.vyd. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 152 s. ISBN 80-86547-35-3

LOUŽEK, Marek, et al. *Propopulační politika - ano či ne : Sborník textů*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. Odolejme svádění socialistické propopulační politiky , s. 73. ISSN: 1213-3299.

LUX, Martin, et al. *Standardy bydlení 2007/2008 : Faktory vysokých cen vlastnického bydlení v Praze*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008. Demografický vývoj v České republice v letech 2004 - 2007, s. 174-179. Dostupné z WWW: <http://seb.soc.cas.cz/publikace_download/standardy2008_downcz.htm>. ISBN 978-80-7330-140-8.

PAVLÍK, Zdeněk. *Nástin populačního vývoje světa*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. 308 s.

RABUŠIC, Ladislav. *Česká společnost stárne*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita-Filozofická fakulta, 1995. 192 s. ISBN 80-210-1155-6.

RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou? : porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství Slon, 2001. 265 s. ISBN 80-86429-01-6.

ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. 1. vyd. Praha : CODEX Bohemia, 1997. 352 s. ISBN 80-85963-43-4.

VALLIN, Jacques, *Světové obyvatelstvo*. Přeložil V. Hübner. 1.vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1992. 148 s. ISBN 80-200-0437-8.

VOŠTA, Milan. *Aktuální otázky světové ekonomiky : Populační trendy v procesu globalizace světového hospodářství*. Praha : Vysoká škola ekonomická. Katedra světové ekonomiky, 2000. s. 30. ISBN 80-245-0046-9.

Elektronické publikace:

ALLEN, Tim. From 2015, deaths projected to outnumber births in 2007 : Population projection 2008 - 2060. *Eurostat news release* [online]. 2008-08-26, 2008, 119, [cit. 2010-02-17]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-26082008-AP/EN/3-26082008-AP-EN.PDF>.

ALLEN, Tim. 5,4 million children born in EU 27 in 2008. *Eurostat news release* [online]. 2009-08-03, 2009, 113, [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-03082009-AP/EN/3-03082009-AP-EN.PDF>.

BRYCHTOVÁ, Anna. *Vývoj charakteristik demografické statiky v České republice*. Brno, 2009. 73 s. Diplomová práce. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta, Ústav statistiky a operačního výzkumu. Dostupné z WWW: <<http://www.pef.mendelu.cz/lide/clovek.pl?id=1677;zalozka=13;studium=30791;lang=cz;design=5>>.

EU - dokumenty platné na území EU. Sdělení komise: Demografická budoucnost Evropy - učiníme z problému výhodu. In *Sdělení Komise*. 2006-10-12, 571 v konečném znění. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0571:FIN:CS:PDF>>.

Europe in figures : Eurostat yearbook 2009 [online]. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2009 [cit. 2010-02-25]. 567 s. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-09-001/EN/KS-CD-09-001-EN.PDF>. ISBN 978-92-79-11625-4, ISSN 1681-4789.

GIANNAKOURIS, Konstantinos. Regional population projection EUROPOP 2008 : Most EU regions face older population profile in 2030 . *Eurostat statistic in focus : Population and social conditions* [online]. 2010, 1, [cit. 2010-02-14]. Dostupný z WWW: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=KSSF10001>. ISSN 1977-0316.

MARCU, Monica. EU - 27 population continues to grow : *Eurostat statistic in focus : Population and social conditions* [online]. 2009, 31, [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-09-031/EN/KS-QA-09-031-EN.PDF>.

RABUŠIC, Ladislav. Současné populační trendy v české společnosti. In *Sociální trendy : Informace a rozbor. Ročník I.* Praha : Sociologický ústav AV ČR, 1997 [cit. 2010-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://archiv.soc.cas.cz/download/78/st9705.pdf>>.

TRUPAROVÁ, Silvie. *Porovnání demografického vývoje v České republice s vybranými zeměmi Evropské unie*. Brno, 2008. 79 s. Diplomová práce. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta, Ústav statistiky a operačního výzkumu. Dostupné z WWW: <<http://www.frrms.mendelu.cz/lide/clovek.pl?id=1673;zalozka=13;studium=23619;quick=1;lang=cz;design=102>>.

VASILEVA, Katya. Citizens of European countries account for the majority of the foreign population in EU - 27 in 2008. *Eurostat statistic in focus : Population and social conditions* [online]. 2009, 94, [cit. 2010-02-01]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-094/EN/KS-SF-09-094-EN.PDF>. ISSN 1977-0316.

Elektronické zdroje a www stránky:

Český statistický úřad [online]. c2010, 2010-03-19 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/>>.

Český statistický úřad *Liberecký kraj* [online]. 2010, 2009-05-13 [cit. 2010-03-23]. D4 Index stáří v roce 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.liberec.czso.cz/xl/redakce.nsf/i/030703104>>.

Český statistický úřad [online]. 2009, [cit. 2010-03-01]. Vybrané demografické údaje v České republice. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0101.pdf>.

Český statistický úřad [online]. 2009-09-11 [cit. 2010-03-01]. Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2008. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/4007-09-v_roce_2008>.

Demografický informační portál [online]. c2004-2009 [cit. 2010-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.demografie.info/>>. ISSN 1801-2914.

European Commission : Eurostat [online]. c1995 - 2010 [cit. 2010-03-03]. Dostupné z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2008, 2008-08-01 [cit. 2010-04-09]. Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří). Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5045>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2008, 2008-08-01 [cit. 2010-04-05]. Příprava na stárnutí. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/2856>>.

United Nations Population Division : World population prospects: The 2008 Revision Population Database [online]. c2009 [cit. 2010-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=2>>.

Evropská Komise : Evropská Unie v České republice [online]. 2009-08-04 [cit. 2010-03-12]. V roce 2008 se v EU narodilo 5,4 milionu dětí. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/stat09113_cs.htm>.

EU - dokumenty platné na území EU. Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Řešení dopadu stárnutí populace v EU (Zpráva o stárnutí populace za rok 2009). In *Sdělení Komise*. 2009-04-29, 180 v konečném znění. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0180:FIN:CS:HTML>>

Seznam zkratk a symbolů

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská Unie
Eurostat	Statistický úřad Evropských společenství
UN	United Nations

Seznam grafů, obrázků a tabulek

Seznam grafů

Graf 3.1 Saldo migrace, 2007 (v % z celkové populace EU-27)

Graf 3.2 Podíl cizích státních příslušníků EU podle země trvalého pobytu

Graf 3.3 Podíl cizích státních příslušníků z jiných členských zemí a nečlenských zemí EU v EU - 27

Graf 3.4 Přirozený přírůstek a saldo migrace, 2002 - 2007 (průměrná roční změna, v %)

Graf 3.5 Celkový přírůstek, saldo migrace, přirozený přírůstek

Graf 3.6 Naděje dožití při narození, 2006 (v letech)

Graf 4.1. Hrubá míra přirozeného přírůstku 1991 – 2008, v ‰

Graf 4.2 Index stáří ČR

Graf 4.3 Úhrnná plodnost

Graf 4.4 Počty živě narozených dětí v ČR v letech 1991 – 2008

Graf 4.5 Migrace do a z České republiky

Graf 4.6 Saldo migrace v EU - 27 (v tisících)

Graf 4.7 Podíl cizích státních příslušníků ve 27 zemích EU podle kontinentu původu, 2008

Seznam obrázků

Obrázek 2.1 Progresivní typ

Obrázek 2.2 Stacionární typ

Obrázek 2.3 Regresivní typ

Obrázek 2.4 Věková pyramida

Seznam tabulek

Tabulka 3.1 Průměrná úhrnná plodnost

Tabulka 4.1 Podíly obyvatel ve věku 0 - 14 let, 65 let a více, v ČR a EU – 27, v %

Tabulka 4.2 Průměrný věk

Tabulka 4.3 Počet žen na 100 mužů

Tabulka 4.4. Hrubá míra porodnosti (v ‰)

Tabulka 4.5 Hrubá míra úmrtnosti (v ‰)

Tabulka 4.6 Míra kojenecké úmrtnosti (v ‰)

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB – TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB – TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB - TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB – TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít své dílo, v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB – TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB – TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 7. 5. 2010

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

Příkrá 122, Ostrava - Lhotka, 725 28

Seznam příloh

Příloha č. 1 Výpočet: poměr mužů a žen ve světě

Příloha č. 2 Úhrnná plodnost v jednotlivých zemích EU

Příloha č. 3 Hrubá míra porodnosti v jednotlivých zemích EU

Příloha č. 4 Přirozený přírůstek

Příloha č. 5 Lidé podle věkového složení, 2008

Příloha č. 6 Podíl populace ve věku do 15 let v celosvětovém srovnání a podíl populace ve věku 65 let a více v celosvětovém srovnání, 1960-2005

Příloha č. 7 Naděje dožití při narození, 2006, 2008

Příloha č. 8 Index závislosti mladé populace a Index závislosti populace v post - produktivním věku, 1960 - 2005

Příloha č. 9 Hrubá míra celkového přírůstku 1991 – 2008, v ‰

Příloha č. 1 Výpočet: poměr mužů a žen ve světě

Rok	Celkem	Muži	Ženy
2008	6 750 062	3 402 841	3 347 220

Zdroj: World population prospect: The 2008 Revision population database, vlastní zpracování, vlastní výpočet

a) MUŽI

6 750 062..... 100 %

3 402 841x %

$x/100 = 3\,402\,841 / 6\,750\,062$

$x = 100 \cdot 3\,402\,841 / 6\,750\,062$

x= 50,412 %

b) ŽENY

6 750 062..... 100 %

3 347 220 x %

$x/100 = 3\,347\,220 / 6\,750\,062$

$x = 100 \cdot 3\,347\,220 / 6\,750\,062$

x = 49,588 %

Příloha č. 2 Úhrnná plodnost v jednotlivých zemích EU (počet dětí na 1 ženu)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belgie	:	:	1,66	1,72	1,76	:	:	:
Bulharsko	1,21	1,21	1,23	1,29	1,32	1,38	1,42	1,48
Česká rep.	1,14	1,17	1,18	1,23	1,28	1,33	1,44	1,50
Dánsko	1,74	1,72	1,76	1,78	1,80	1,85	1,84	1,89
Estonsko	1,32	1,37	1,37	1,47	1,50	1,55	1,63	1,65
Finsko	1,73	1,72	1,76	1,80	1,80	1,84	1,83	1,85
Francie	1,90	1,88	1,89	1,92	1,94	2,00	1,98	2,00
Irsko	1,94	1,97	1,96	1,94	1,87	1,93	2,01	2,10
Itálie	1,25	1,27	1,29	1,33	1,32	1,35	1,37	:
Kypr	1,57	1,49	1,50	1,49	1,42	1,45	1,39	1,46
Litva	1,30	1,24	1,26	1,26	1,27	1,31	1,35	1,47
Lotyšsko	:	1,23	1,29	1,24	1,31	1,35	1,41	1,44
Lucembursko	1,66	1,63	1,62	1,66	1,63	1,65	1,61	1,61
Maďarsko	1,31	1,30	1,27	1,28	1,31	1,34	1,32	1,35
Malta	1,48	1,45	1,48	1,40	1,38	1,39	1,37	1,44
Německo	1,35	1,34	1,34	1,36	1,34	1,33	1,37	1,38
Nizozemsko	1,71	1,73	1,75	1,72	1,71	1,72	1,72	1,77
Polsko	1,31	1,25	1,22	1,23	1,24	1,27	1,31	1,39
Portugalsko	1,45	1,47	1,44	1,40	1,40	1,36	1,33	1,37
Rakousko	1,33	1,39	1,38	1,42	1,41	1,41	1,38	1,41
Rumunsko	1,27	1,25	1,27	1,29	1,32	1,32	1,30	1,35
Řecko	1,25	1,27	1,28	1,30	1,33	1,40	1,41	1,51
Slovensko	1,20	1,19	1,20	1,24	1,25	1,24	1,25	1,32
Slovinsko	1,21	1,21	1,20	1,25	1,26	1,31	1,38	1,53
Španělsko	1,24	1,26	1,31	1,33	1,35	1,38	1,40	1,46
Švédsko	1,57	1,65	1,71	1,75	1,77	1,85	1,88	1,91
Velká Británie	1,63	1,64	1,71	1,76	1,78	1,84	:	:

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

Pozn. (:) údaje nejsou dostupné.

Příloha č. 3 Hrubá míra porodnosti v jednotlivých zemích EU (na 1000 obyvatel)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belgie	11,099	10,764	10, 808	11,095	11,261	11,508	11,356	11,672
Bulharsko	8,501	8,451	8,610	8,981	9,183	9,609	9,837	10,194
Česká rep.	8,862	9,092	9,178	9,560	9,986	10,306	11,093	11,470
Dánsko	12,215	11,933	11,999	11,955	11,861	11,952	11,738	11,839
Estonsko	9,260	9,569	9,631	10,370	10,660	11, 073	11,758	11,955
Finsko	10,831	10,682	10,863	11,047	11,007	11,173	11,105	11,204
Francie	13,138	12,874	12,789	12, 797	12,822	13,091	12,846	13,013
Irsko	14,963	15,388	15,399	15,232	14,677	15,076	16,209	16,906
Itálie	9,395	9,416	9,445	9,671	9,453	9,501	9,498	9,624
Kypr	11,641	11,098	11,191	11,232	10,878	11,302	10,938	11,569
Litva	9,062	8,652	8,858	8,854	8,945	9,212	9,582	10,442
Lotyšsko	8,350	8,571	9,034	8,792	9,344	9,731	10,225	10,568
Lucembursko	12,364	11,980	11,742	11,901	11,547	11,666	11,411	11,452
Maďarsko	9,526	9,529	9,344	9,413	9,665	9,916	9,707	9,882
Malta	10,068	9,895	10,161	9,687	9,553	9,559	9,463	10,018
Německo	8,919	8,719	8, 563	8,551	8,316	8,166	8,325	8,312
Nizozemsko	12, 626	12,514	12,345	11,916	11,514	11,432	11,096	:
Polsko	9,627	9,254	9,189	9,327	9,547	9,812	10,175	10,872
Portugalsko	10,956	11,032	10,776	10,407	10,370	9,963	9,661	9,847
Rakousko	9,383	9,700	9,474	9,663	9,503	9,423	9,186	9,326
Rumunsko	9,957	9,656	9,772	9,973	10,216	10,167	9,966	10,314
Řecko	9,341	9,426	9,472	9,551	9,685	10,050	10,001	11,391
Slovensko	9,507	9,452	9,613	9,986	10,104	9,998	10,084	10,609
Slovinsko	8,773	8,774	8,679	8,994	9,076	9,434	9,8231	10,495
Španělsko	9,980	10,138	10,520	10,648	10,746	10,947	11,001	11,391
Švédsko	10,282	10,736	11,069	11,222	11,224	11,664	11,742	11,855
Velká Británie	11,320	11,273	11,676	11,957	11,997	12,352	12,659	12,935

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

Pozn. (:) údaje nejsou dostupné.

Příloha č. 4 Přirozený přírůstek (v 1000)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belgie	10,7	5,6	5,1	13,7	16,3	19,8	20,0	23,4
Bulharsko	-44,1	-46,1	-44,6	-40,2	-42,3	-39,5	-37,7	-32,8
Česká rep.	-17,0	-15,5	-17,6	-9,5	-5,7	1,4	10,0	14,6
Dánsko	7,1	5,5	7,1	8,8	9,3	9,5	8,5	10,4
Estonsko	-5,9	-5,4	-5,1	-3,7	-3,0	-2,4	-1,6	-0,6
Finsko	7,6	6,1	7,6	10,2	9,8	10,8	9,7	10,4
Francie	262,9	248,3	231,3	280,7	269,6	303,3	288,3	286,6
Irsko	27,6	31,1	32,7	33,8	33,9	37,9	42,6	46,9
Itálie	-16,8	-17,5	-44,8	17,5	-14,3	1,4	-9,0	-6,8
Kypr	3,3	2,7	2,9	3,1	2,8	3,6	3,2	4,0
Litva	-8,9	-11,1	-10,4	-10,9	-13,3	-13,5	-13,3	-8,8
Lotyšsko	-13,3	-12,5	-11,4	-11,7	-11,3	-10,8	-9,8	-7,1
Lucembursko	1,7	1,6	1,3	1,9	1,8	1,7	1,6	2,0
Maďarsko	-35,1	-36,0	-41,2	-37,4	-38,2	-31,7	-35,3	-30,9
Malta	1,1	0,9	0,9	0,9	0,7	0,7	0,8	0,9
Německo	-94,1	-122,4	-147,2	-112,6	-144,4	-148,9	-142,3	-161,9 ^P
Nizozemsko	62,2	59,7	58,4	57,5	51,5	49,7	48,3	49,5
Polsko	5,0	-5,7	-14,2	-7,4	-3,9	4,6	10,6	35,1
Portugalsko	7,7	8,1	3,7	7,3	1,9	3,5	-1,0	0,3
Rakousko	0,7	2,3	-0,3	4,7	3,0	3,6	1,6	2,7
Rumunsko	-39,2	-59,1	-54,1	-42,6	-41,1	-38,6	-37,2	-31,3
Řecko	-0,3	-0,3	-1,1	0,7	2,5	6,6	2,0	10,3
Slovensko	-0,8	-0,7	-0,5	1,9	1,0	0,6	0,6	4,2
Slovinsko	-1,0	-1,2	-2,1	-0,6	-0,7	0,8	1,2	3,5
Španělsko	46,2	50,2	57,1	82,7	79,0	111,5	108,6	126,4
Švédsko	-2,3	0,8	6,2	10,4	9,6	14,7	15,7	17,9
Velká Británie	66,9	62,6	84,4	132,9	139,9	176,3	197,6	214,7

P...provizorní hodnota

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

Příloha č. 5 Lidé podle věkového složení, 2008

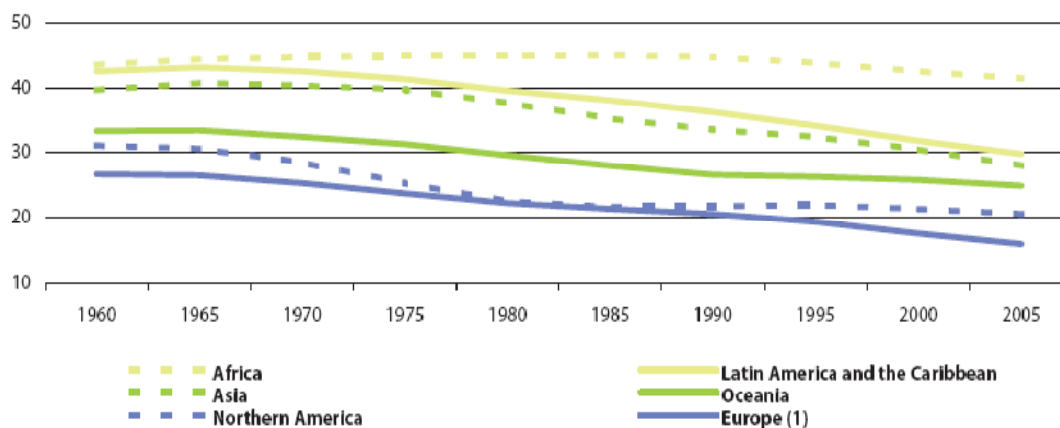
(podíl na celkové populaci v %)

	0-14 let	15-24 let	25-49 let	50-64 let	65-79 let	80 a více
EU-27	15,7	12,5	36,2	18,6	12,7	4,3
Belgie	16,9	12,1	35,1	18,8	12,4	4,7
Bulharsko	13,4	13,1	35,7	20,5	13,7	3,6
Česká rep.	14,2	13,0	37,0	21,2	11,2	3,4
Dánsko	18,4	11,7	34,4	19,9	11,5	4,1
Estonsko	14,8	15,2	34,8	18,0	13,5	3,7
Finsko	16,9	12,4		21,5	12,2	4,3
Francie	18,5	12,8	33,7	18,6	11,5	4,9
Irsko	20,6	14,1	38,9	15,5	8,2	2,7
Itálie	14,0	10,2	37,2	18,6	14,6	5,5
Kypr	17,4	15,4	37,4	17,3	9,7	2,8
Litva	15,4	15,9	36,1	16,8	12,6	3,3
Lotyšsko	13,8	15,6	35,7	17,8	13,7	3,5
Lucembursko	18,2	11,8	38,7	17,3	10,6	3,4
Maďarsko	15,0	12,7	35,7	20,4	12,5	3,7
Malta	16,2	14,1	34,5	21,3	10,7	2,8
Německo	13,7	11,6	36,0	18,6	15,3	4,6
Nizozemsko	17,9	12,1	35,6	19,7	11,0	3,8
Polsko	15,5	15,5	36,0	19,6	10,5	3,0
Portugalsko	15,3	11,6	37,4	18,2	13,2	2,5
Rakousko	15,4	12,3	37,4	17,8	12,6	4,6
Rumunsko	15,2	14,6	37,0	18,2	12,1	2,8
Řecko	14,3	11,2	37,6	18,3	14,6	4,1
Slovensko	15,8	15,3	38,1	18,8	9,4	2,6
Slovinsko	13,9	12,2	37,6	19,9	12,7	3,6
Španělsko	14,6	11,2	40,6	16,9	12,0	4,6
Švédsko	16,8	13,0	33,0	19,6	12,2	5,3
Velká Británie	17,6	13,4	34,9	18,0	11,6	4,5

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

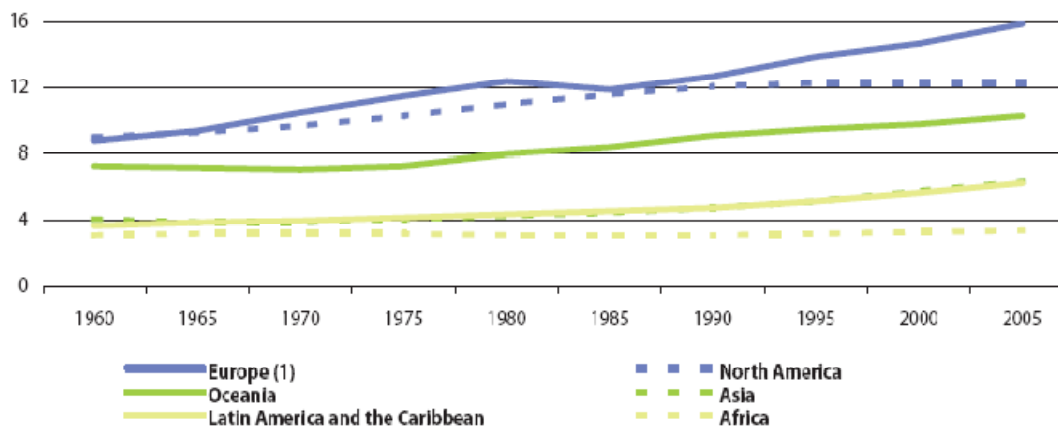
Příloha č. 6 Podíl populace ve věku do 15 let v celosvětovém srovnání a podíl populace ve věku 65 let a více v celosvětovém srovnání, 1960 - 2005

Podíl populace ve věku do 15 let (v % z celkové populace světa)

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 141

Podíl populace ve věku 65 let a více v celosvětovém srovnání (v % z celkové populace světa)

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 141

Pozn. (1) EU - 27, Albánie, Andora, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Faerské ostrovy, Island, Lichtenštejnsko, Makedonie, Moldávie, Černá Hora, Norsko, Rusko, Srbsko, Švýcarsko a Ukrajina.

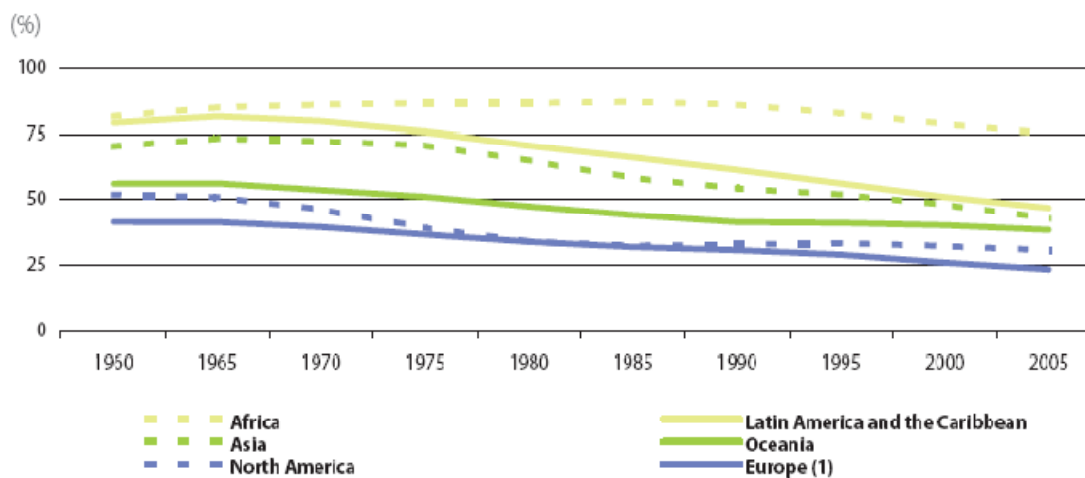
Příloha č. 7 Naděje dožití při narození, 2006, 2008

	Muži		Ženy	
	2006	2008	2006	2008
EU-27	75,8	:	82,0	:
Belgie	76,6	:	82,3	:
Bulharsko	69,2	69,8	76,3	77,0
Česká rep.	73,5	74,1	79,9	80,5
Dánsko	76,1	76,5	80,7	81,0
Estonsko	67,4	68,7	78,6	79,5
Finsko	75,9	76,5	83,1	83,3
Francie	77,3	:	84,5	:
Irsko	77,3	77,5	82,1	82,3
Itálie	78,5	:	84,5	:
Kypr	78,8	78,4	82,4	83,1
Litva	65,3	66,3	77,0	77,7
Lotyšsko	65,4	67,0	76,3	77,8
Lucembursko	76,8	78,1	81,9	83,1
Maďarsko	69,2	70,0	77,8	78,3
Malta	77,0	77,1	81,9	82,3
Německo	77,2	77,6	82,4	82,7
Nizozemsko	77,7	78,4	82,3	82,4
Polsko	70,9	71,3	79,7	80,0
Portugalsko	75,5	76,2	82,3	82,4
Rakousko	77,2	77,8	82,8	83,3
Rumunsko	69,2	69,7	76,2	77,2
Řecko	77,2	77,7	81,9	82,4
Slovensko	70,4	70,8	78,4	79,0
Slovinsko	74,5	75,5	82,0	82,6
Španělsko	77,7	78,0	84,4	84,3
Švédsko	78,8	79,2	83,1	83,3
Velká Británie	77,3	:	81,7	:

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování

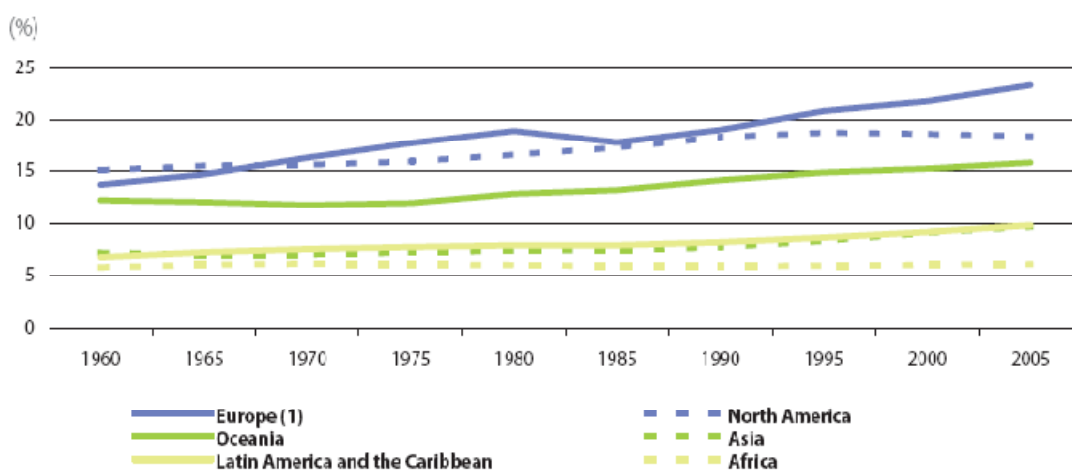
Příloha č. 8 Index závislosti mladé populace a Index závislosti populace v post - produktivním věku, 1960 – 2005

Index závislosti mladé populace

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 143

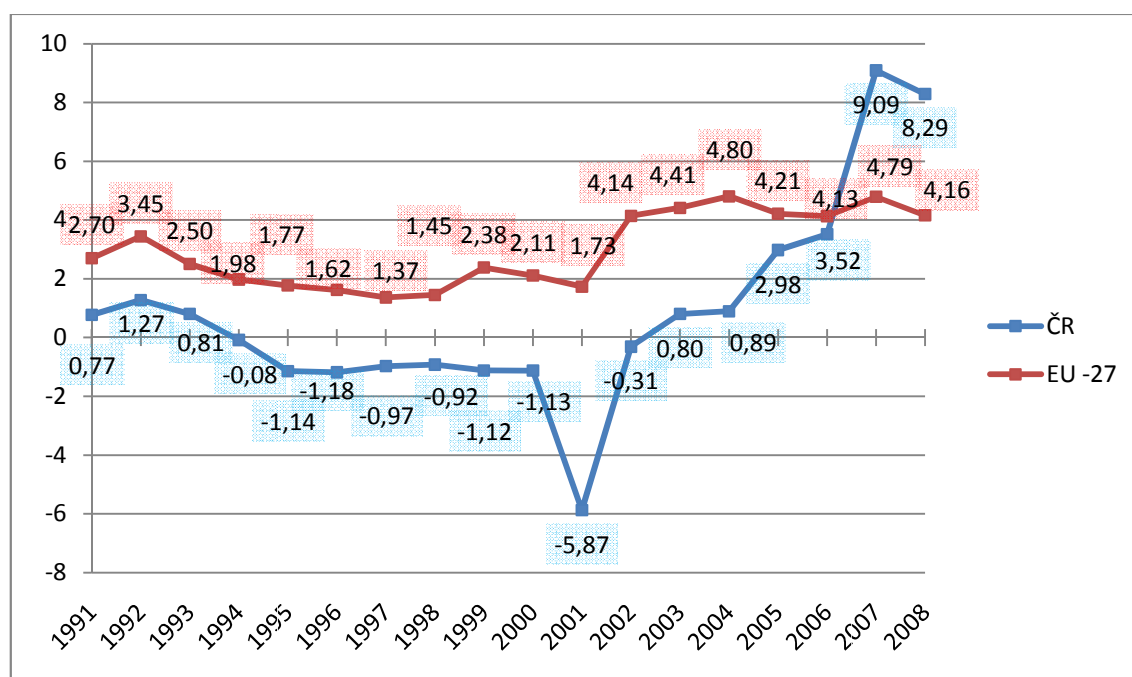
Index závislosti populace v post - produktivním věku

Zdroj: Europe in figures - Eurostat yearbook 2009, str. 143

Pozn. (1) EU - 27, Albánie, Andora, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Faerské ostrovy, Island, Lichtenštejsko, Makedonie, Moldávie, Černá Hora, Norsko, Rusko, Srbsko, Švýcarsko a Ukrajina.

Příloha č. 9 Hrubá míra celkového přírůstku 1991 – 2008, v ‰

Zdroj: Eurostat, [cit. 2010], vlastní zpracování